

Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama

Ereš, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:015491>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-05**



Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)



Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet

Diplomski rad
Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama

Klara Ereš

Zagreb, kolovoz, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet

Diplomski rad
Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama

Klara Ereš

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Zagreb, kolovoz, 2021.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad "Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama" i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Klara Ereš

Mjesto i datum: 15.09.2021.

Sadržaj

1.	Uvod.....	3
2.	Povijest obrazovanja u penalnim ustanovama	4
3.	Zakonski okvir obrazovanja zatvorenika	5
3.1.	Zakonski akti obrazovanja zatvorenika u Republici Hrvatskoj	6
3.2.	Europska zatvorska pravila	7
3.3.	Revizija preporuka vijeća Europe	9
4.	Andragogija.....	13
5.	Opća teorija zatvorskog obrazovanja	15
6.	Statistički podaci obrazovanja zatvorenika u Hrvatskoj	18
7.	Zadovoljstvo zatvorenika obrazovanjem u kaznenim tijelima Republike Hrvatske	20
8.	Motivacija zatvorenika na obrazovanje	24
9.	Doprinos programa obrazovanja tijekom izdržavanja kazne zatvora	27
9.1.	Smanjenje recidivizma.....	27
9.2.	Transformativni efekti obrazovanja na zatvorenike.....	29
9.3.	Mogućnosti zapošljavanja.....	30
10.	Primjeri dobre prakse	32
10.1.	Sjedinjene Američke Države	32
10.2.	Ujedinjeno Kraljevstvo	36
10.3.	Švedska	40
10.4.	Finska.....	42
10.5.	Norveška	44
10.6.	Belgija	46
11.	Digitalna inkluzija.....	48
12.	Preporuke i izazovi poboljšanja obrazovnog sustava u penalnim ustanovama RH	54
13.	Zaključak.....	57
14.	Literatura.....	59

Naslov rada: Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama

Ime i prezime studentice: Klara Ereš

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/ Odrasli

Sažetak:

Cilj diplomskog preglednog rada je pregledom domaće i strane literature usporediti obrazovni sustav u penalnim ustanovama Hrvatske s obrazovnim sustavom penalnih ustanova stranih zemalja. Kritički će se analizirati obrazovni programi namijenjeni zatvorenicima u stranim zemljama sa svrhom davanja preporuka o mogućnostima poboljšanja obrazovnog sustava u penalnim ustanovama Hrvatske, kao i isticanja svih izazova s kojima se obrazovni sustav u penalnim ustanovama suočava, osobito u kontekstu implementiranja informacijsko-komunikacijskih tehnologija u svoja kaznena tijela. Hrvatski obrazovni sustav u penalnim ustanovama može se okarakterizirati kao osrednje kvalitete u usporedbi s drugim europskim zemljama, te postoje jasne implikacije za nužnost njegova poboljšanja. S obzirom na primjedbe i preporuke zatvorenika Republike Hrvatske i analizom relevantne literature, utvrđeno je kako je u obrazovnom sustavu penalnih ustanova Republike Hrvatske potrebno proširiti spektar dostupnih obrazovnih programa koji će biti provođeni od strane kompetentnih stručnjaka, u većoj mjeri motivirati zatvorenike na pohađanje obrazovnih programa te im omogućiti pristup višim stupnjevima obrazovanja. Obrazovne programe potrebno je uskladiti s potrebama tržišta rada, i nužno je uspostaviti bazu obrazovnih programa. Po uzoru na razvijene europske zemlje nužno je implementirati informacijsko-komunikacijske tehnologije u obrazovni sustav penalnih ustanova Republike Hrvatske i poboljšati postpenalni prihvat zatvorenika u smjeru omogućavanja lakšeg nastavka obrazovanja nakon izlaska iz zatvora/ kaznionice. Unatoč brojnim izazovima s kojima se Hrvatski penalni sustav suočava, od kojih je potrebno izdvojiti one financijske prirode, kao i sigurnosne, bitno je istaknuti kako će neulaganje ili nedovoljno ulaganje u zatvorsko obrazovanje dugoročno dovesti do velikih troškova.

Ključne riječi: Obrazovanje, penalne ustanove, obrazovni programi

Title of the work: Education of prisoners in penal institutions

Name and surname of the student: Klara Ereš

Name and surname of the mentor: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

The study program: Social Pedagogy/Adults

Summary:

The aim of this thesis is to compare the educational system of the penal institutions in Croatia with the educational system of the penal institutions in foreign countries by reviewing domestic and foreign literature. Educational programs for prisoners in foreign countries will be critically analysed in order to make recommendations on the possibilities of improving the educational system in Croatian penal institutions, as well as highlighting all challenges educational system in penal institutions has, especially in the context of implementing information and communication technologies. The Croatian education system in penal institutions can be characterized as mediocre in comparison with other European countries, and there are clear implications for improvement. Considering the remarks and recommendations of prisoners in Croatia and the analysis of relevant literature, it was determined that it is necessary to expand the range of available educational programs conducted by competent experts, to a greater extent motivate prisoners to attend educational programs and provide them with greater access to higher education. Moreover, educational programs must be aligned with the needs of the labour market and it is necessary to establish a base of educational programs. Following the example of developed European countries, Croatian penal institutions should implement information and communication technologies. Finally, it is necessary to improve the post- penal reception of prisoners, especially in the context of enabling them to continue with their studies after release from penitentiary. Despite the numerous challenges the Croatian penitentiary system is facing, of which it is necessary to single out those of a financial nature, as well as security nature, it is important to point out that non-investment or insufficient investment in prison education will ultimately lead to higher costs.

Key words: Education, penal institutions, education programs

1. Uvod

Zajedno s napretkom ljudske zajednice istovremeno se mijenja pristup osobama koja čine kaznena djela. Gledajući povijesni razvoj kaznenopravnog sustava može se uočiti različitost pristupa prema počiniteljima kaznenih djela, od metoda koje nisu pokazale svoju učinkovitost, do novih, naprednih pristupa koji su učinkovitiji u smanjenju recidivizma. Uglavnom niska razina obrazovanja i slabe mogućnosti zapošljavanja neki su od važnijih problema zatvorske populacije. Prema tome, jedan od temeljnih načina rješavanja tih problema, kao i smanjenja socijalne isključenosti zatvorenika nakon izlaska iz zatvora je- obrazovanje. U kaznenim tijelima Hrvatske postoje zasebni odjeli tretmana u kojima se provodi rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika, a koji su određeni Zakonom o izvršavanju kazne zatvora koji propisuje mogućnosti rada i obrazovanja zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora (Kranjčević, 2014). Ministarstvo obrazovanja Republike Hrvatske odobrilo je određene programe obrazovanja za kaznena tijela. Neke od njih su program za osnovno školovanje odraslih, osposobljavanje za osnovne poslove u kuharstvu, pomoćni kuhar, pomoćni konobar i dr. (Jukić i Radaković, 2016; prema Jukić i Sabljo, 2017). U Hrvatskoj nije ustaljena praksa visokoškolskog obrazovanja unutar zatvora i kaznionica te ukoliko zatvorenik želi pohađati takve programe mora samostalno snositi trošak te zadovoljiti sigurnosne uvjete (Jukić i Sabljo, 2017). U usporedbi s većinom razvijenih zemalja poput Skandinavskih država (Eikeland i sur., 2009), Ujedinjenog Kraljevstva (Prisoners' Education Trust, 2021), pa čak i SAD-a (Royer i sur., 2020), Hrvatska ima iznimno zastarjeli sustav obrazovanja osoba na izdržavanju kazne zatvora. Obrazovanje unutar zatvora ima tri funkcije: 1) kompenzacijsku- zatvorenici su u mogućnosti zadovoljiti obrazovne potrebe, 2) adaptacijsku- zatvorenik se lakše prilagođava životu u zatvoru, te 3) razvojnu- zatvorenik je u mogućnosti ostvariti svoje kreativne potencijale (Macanović i Nadarević, 2014; prema Jukić i Sabljo, 2017). Uz navedene funkcije, obrazovanje zatvorenika često dovodi i do toga da su zatvorenici manje anksiozni, impulzivni te smanjuje vjerojatnost recidiva (Steurer i Smith, 2003; MacKenzie, 2006; prema Jukić i Sabljo, 2017). Međutim, uspješan obrazovni proces kompliciran je i zahtjeva ulaganje materijalnih i ljudskih sredstava, te podrazumijeva kontinuiranost. U jednu ruku potrebno je obrazovni proces prilagoditi potrebama i mogućnostima zatvorenika- individualizirati ga, a u drugu ruku ga je potrebno realizirati u okolnostima povećanog nadzora i ograničenog pristupa resursima. Oprečnost ova dva zahtjeva upravo je ono što dovodi do poteškoća u realizaciji obrazovnih programa (Knežić i Savić, 2013).

2. Povijest obrazovanja u penalnim ustanovama

U sustavu zajedničkog izvršenja kazne zatvora prevladavali su iznimno loši, nehumani uvjeti za zatvorenike. Tada aktualna koncepcija kažnjavanja bila je zasnovana na zastrašivanju i odmazdi, a zatvorenici su bili deprivirani za osnovne potrebe poput hrane, odjeće, smještaja, sigurnosti i slično (Jovanić i Petrović, 2017). U izvještaju Howarda Johna (1777; prema Jovanić i Petrović, 2017) vidljivo je tadašnje stanje zatvora i kaznionica; bez ikakve klasifikacije osuđenih, obrazovanja, rada ili ikakvog tretmana. Posljedica kritika sustava zajedničkog izvršavanja kazne zatvora je osnivanje novog sustava- Ćelijskog. U tom novom sustavu smatralo se kako će zatvorenik u izolaciji i pod utjecajem religijskih uvjerenja doživjeti moralno- društveni preporod (Ilić i Jovanić, 2011). Postoje dvije varijante Ćelijskog sustava: Philadelphijski sustav i sustav šutnje (Auburnski sustav). Aktivnosti grupnog učenja bile su ponekad dozvoljene u institucijama pod Auburnskim sustavom. Ove modele su ubrzo preuzele ostale zemlje SAD-a, međutim izolacija u kombinaciji s radom i krutom disciplinom rezultirala je samoubojstvima, samoozljeđivanjem i duševnim poremećajima (Gehring, McShane i Eggleston, 1998; prema Jovanić i Petrović, 2017). U zatvoru Auburn takve negativne posljedice izolacije pokušali su ublažiti dodjeljivanjem različitih poslova zatvorenicima za potrebe zatvora. S obzirom da su i tada zatvorenici bili slabih ili nikakvih kvalifikacija i znanja, potrebno ih je bilo obučiti za određene poslove. U starijoj dokumentaciji tako postoje navodi kako su zatvorenici bili obučavani, a zatim i radno angažirani na poslovima izrade tepiha, tkanja, popravaka, konobara, zidara, pripreme hrane, pripreme vune za obradu, izrade sapuna, rada u brijačnici, tesarskoj radionici, rada u bašti, poljoprivrednih poslova i drugih bitnih poslova za svakodnevno funkcioniranje zatvora (Powers, 2016). Obrazovanje je podrazumijevalo iščitavanje vjerske literature i Biblije kako bi zatvorenici uvidjeli vlastite grijehe, tražili oprostaj i utjehu molitvama u samoći. Najranije pokušaje obrazovanja možemo pronaći u SAD-u još 1789. godine. Tadašnji programi zatvorskog obrazovanja podrazumijevali su takozvane "subotnje škole", u kojima su zatvorenici učili osnove čitanja i pisanja u grupama kako bi mogli čitati Bibliju (Gehring, 1995). Tijekom razdoblja ranog zatvorskog sustava obrazovanja (1789.-1875.), lokalni kapelan koji je i omogućio korištenje Biblija zatvorenicima također je posvećivao svoje vrijeme podučavajući zatvorenike čitanju. Može se reći kako su svećenici tada bili učitelji osuđenih (Gehring, 1995). Isti autor (1995) izvještava kako se u

razdoblju od 1826. do 1840. godine uvodi sve više sekularnog obrazovanja. Obrazovanje je u tom razdoblju uključivalo učenje čitanja, pisanja i matematike, dok su u nekim zatvorima zatvorenici učeni i o povijesti i geografiji. Nastavni plan i program u zatvorima se modernizira 40-ih godina 19. stoljeća. Gehring (1995) navodi kako 1844. godine nastavni program u zatvoru Sing- Sing uključuje sate povijesti, geografije, astronomije, psihologije i tjelesne kulture. New York bio je 1847. godine prva država koja zakonski nalaže kako obrazovanje mora biti dostupno u svim zatvorima. Pokret za reformu zatvora 70-ih godina 19. stoljeća doprinio je širenju i povećanju kvalitete obrazovanja u zatvorskim ustanovama širom SAD-a. Tada postaje redovita praksa da se zatvorenici uključuju u različite obrazovne programe u sklopu izdržavanja kazne zatvora. Daljnji razvoj penalnog obrazovanja i osposobljavanja prati teorijske koncepte o svrsi kažnjavanja te prati aktualne zahtjeve tržišta, ekonomije i financijske mogućnosti (Gehring, 1995). U gore navedenom prikazu možemo pratiti razvoj zatvorskog obrazovanja razvijenijih država, poput SAD-a i Europskih zapadnih država. Ono što je zanimljivo za primijetiti je da nehumane uvjete prisutne u zajedničkom izvršavanju kazne poput izostanka tretmana, obrazovanja, klasifikacije osuđenih možemo i danas pronaći u zemljama poput Hondurasa, Filipina, Papue Nove Gvineje i mnogih drugih. Obrazovanju kakvom su zatvorenici zatvora Sing- Sing svjedočili davne 1847. godine, zatvorenici nerazvijenih država neće svjedočiti niti u bližoj budućnosti. Teško je govoriti o svjetskoj povijesti razvoja zatvora, a potom i razvoju zatvorskog obrazovanja, upravo zbog nejednačnosti razvoja zatvorskog sustava u različitim zemljama.

3. Zakonski okvir obrazovanja zatvorenika

Tijekom izvršavanja kaznenopravnih sankcija, a osobito kod kazne oduzimanja slobode može doći do povreda osnovnih ljudskih prava. Ta se zaštita, prema Šeparoviću (2003; prema Babić, Josipović i Tomašević, 2006) danas osigurava na 3 načina:

- 1) zaštitom općih ljudskih prava koja vrijede za sve, pa tako i za zatvorenike
- 2) zaštitom prava samih zatvorenika i
- 3) posebnom zaštitom pojedinih kategorija zatvorenika poput maloljetnika, bolesnika, žena i sl.

Zaštita prava zatvorenika odvija se putem pravnih propisa koja podrazumijevaju univerzalne pravne akte donesene od strane UN-a, europskim propisima i pravnim odredbama unutarnjeg prava. Neki od najvažnijih pravnih akata, a koji se odnose na zaštitu prava zatvorenika jesu (Šeparović, 2003; prema Babić i sur., 2006):

- Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 4. studenoga 1950.,
- Standardna minimalna pravila UN za postupanje sa zatvorenicima iz 1955.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.
- Europska minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima iz 1973.
- Konvencija o transferu osuđenih osoba od 21. ožujka 1983.
- Konvencija protiv torture i drugih načina okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 10. prosinca 1984.
- Europska zatvorska pravila iz 1986. i 2006.
- Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 26.11.1987

U ovom poglavlju bit će prikazani zakonski akti vezani uz izdržavanje kazne zatvora Republike Hrvatske, Europska zatvorska pravila i revidirane Preporuke Vijeća Europe, s naglaskom na zakone i odredbe vezane uz obrazovanje zatvorenika.

3.1. Zakonski akti obrazovanja zatvorenika u Republici Hrvatskoj

Obrazovanje zatvorenika u zatvorskom sustavu u Republici Hrvatskoj uređeno je Zakonom o izvršavanju kazne zatvora koji propisuje kako svaki zatvorenik ima, sukladno odredbama ovog Zakona, pravo na obrazovanje (Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 14/21)). U Zakonu je opisan Centar za izobrazbu kao posebna unutarnja ustrojstvena jedinica upravne organizacije za zatvorski sustav, ustrojena izvan njezina sjedišta, uspostavljena radi obavljanja stalne stručne izobrazbe državnih službenika i namještenika upravne organizacije za zatvorski sustav, a ostalih osoba u slučaju potrebe. Poslovi rada i strukovnog obrazovanja zatvorenika jesu: organizacija, provođenje, ocjenjivanje, nadzor i praćenje rada i strukovnog obrazovanja zatvorenika. U 13. glavi ovog zakona stoji kako: (1) kaznionica odnosno zatvor sukladno mogućnostima organizira osnovno obrazovanje odraslih odnosno zatvorenika koji nemaju završeno osnovno obrazovanje, (2) kaznionica odnosno zatvor sukladno mogućnostima organizira srednjoškolsko obrazovanje odraslih, prekvalifikacije, osposobljavanja i

usavršavanja zatvorenika te (3) obrazovanje se organizira u kaznionici odnosno zatvoru i izvan kaznionice odnosno zatvora u skladu s općim propisima iz područja obrazovanja. Vrsta i razina obrazovanja kojoj može pristupiti zatvorenik određuje se programom izvršavanja, a ovisi o njegovim sposobnostima i sklonostima, trajanju kazne i drugim okolnostima važnim za ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne zatvora, kao i mogućnostima kaznionice odnosno zatvora. Nakon završenog obrazovanja odnosno dijela obrazovanja zatvoreniku se izdaje razredna svjedodžba i svjedodžba o završnom radu, svjedodžba o prekvalifikaciji i uvjerenje o osposobljenosti/usavršavanju, svjedodžba o završenim razredima odnosno obrazovnim razdobljima u osnovnoškolskom obrazovanju, iz koje ne smije biti vidljivo da je obrazovanje stečeno u kaznionici odnosno zatvoru. Zatvoreniku se može omogućiti stjecanje kvalifikacije u visokom obrazovanju na vlastiti trošak ako se studijski program može uskladiti sa sigurnosnim razlozima (Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 14/21)).

Dokument kojim se utvrđuje provođenje izobrazbe zatvorenika u kaznionicama i zatvorima je Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika. Prema odredbama ovog pravilnika izobrazba zatvorenika provodi se pohađanjem redovite nastave, te izobrazbu zatvorenici mogu stjecati i polaganjem ispita u konzultativno-instruktivnoj, dopisno-konzultativnoj ili multimedijalnoj nastavi u skladu s propisima u izobrazbi odraslih. Ispravu o stečenoj izobrazbi zatvorenika izdaje obrazovna ustanova s kojom je kaznionica, odnosno zatvor sklopio ugovor i u ispravi ne smije biti vidljivo da je izobrazba stečena tijekom izvršavanja kazne zatvora. Izobrazbu zatvorenika u kaznionici i zatvoru provode državni službenici zatvorskog sustava ili vanjski suradnici. Oni moraju ispunjavati uvjete sukladno Zakonu o osnovnom školstvu, Zakonu o srednjem školstvu i pratećim propisima. U članku 5 stoji kako će se zatvorenik uključiti u proces izobrazbe prema utvrđenom programu postupanja pri čemu će se voditi računa o izraženoj želji zatvorenika. Također, zatvoreniku kojemu je izrečena stegovna mjera zbog stegovnog prijestupa u svezi s izobrazbom uskraćuje se naknada za mjesec u kojem je stegovni prijestup počinjen (Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika, NN 113/02, 14/21).

3.2. Europska zatvorska pravila

S ciljem standardiziranja zatvorskih politika država članica te stvaranja zajedničkih normi i prakse, Odbor ministara Vijeća Europe 1973. godine usvojio je Europska zatvorska pravila (EZP). Ona su se mijenjala ukorak s društvenim promjenama te je najnovija verzija usvojena

11. siječnja 2006. godine (Maculan, Ronco, Vianello, 2013; prema Novak 2017). Ona, između ostalog, propisuju pravo zatvorenika na odgovarajući smještaj, odgovarajuću prehranu, pravo na rad, zdravstvenu zaštitu, vezu s vanjskim svijetom, stručnu pravnu pomoć, obrazovanje i dr. (Babić i sur., 2006). U daljnjem tekstu bit će opisane odredbe Europskih zatvorskih pravila vezane uz obrazovanje zatvorenika.

U Europskim zatvorskim pravilima (Babić i sur., 2006) stoji kako će:

- Svaki zatvor nastojati svim zatvorenicima omogućiti dostupnost što brojnijih obrazovnih programa koji su primjereni njihovim individualnim potrebama i željama
- Prvenstvo će imati nepismeni zatvorenici te oni koji nemaju osnovnu ili strukovnu izobrazbu
- Posebna pažnja posvetit će se obrazovanju mladih zatvorenika i onih s posebnim potrebama
- Obrazovanje neće ni na koji način biti obezvrijeđeno u odnosu na rad zatvorenika te zatvorenici neće biti oštećeni bilo financijski ili na drugi način tijekom trajanja obrazovanja
- Svaka kaznionica i zatvor imat će knjižnicu za potrebe zatvorenika, primjereno opskrbljenu naslovima beletristike i literaturom za učenje, knjigama i drugim vrstama medija
- Gdje god je to moguće, zatvorska knjižnica trebala bi biti organizirana u suradnji s građanskim bibliotekama
- U mjeri u kojoj je izvedivo, obrazovanje zatvorenika: a) bit će sastavni dio sustava obrazovanja i strukovne izobrazbe u državi tako da nakon puštanja na slobodu mogu nastaviti obrazovanje i strukovnu izobrazbu bez teškoća; i b) održavat će se pod pokroviteljstvom vanjskih obrazovnih institucija
- Sustavni obrazovni program, uključujući stjecanje vještina, kojem je cilj poboljšanje cjelokupnog stupnja obrazovanja zatvorenika kao i njihovih izgleda za vođenje odgovornog života bez počinjenja kaznenih djela ključni je dio programa izvršavanja kazne zatvora osuđenih zatvorenika
- Sve će se osuđene zatvorenike poticati na sudjelovanje u obrazovnim programima i drugim oblicima izobrazbe
- Obrazovni programi za osuđene zatvorenike bit će sastavljeni na način sukladan predviđenoj dužini njihova boravka u zatvoru (106.3).

Načela postupanja sa zatvorenicima i njihovog tretmana opisana u Europskim zatvorskim pravilima izrazito su bitna jer predstavljaju način na koji države članice Europske Unije formiraju svoj odgovor na činjenje kaznenih djela, kao i način definiranja provođenja općih metoda tretmana (Novak, 2017). Kao što je gore navedeno, Europska zatvorska pravila posljednji put su revidirana 2006. godine te im stoga nedostaje važna stavka zatvorskog obrazovanja, danas prijeko potrebna- uvođenje informacijske tehnologije. S obzirom da ona obvezuju nacionalna zakonodavstva na inkorporiranje njegovih načela, potrebno ih je uskladiti s novim društvenim promjenama i zahtjevima.

3.3. Revizija preporuka vijeća Europe

Tijekom posljednja 3 desetljeća, Preporuke Vijeća Europe o zatvorskome obrazovanju iz 1989. godine smatrane su referentnom točkom i široko prihvaćenim standardima za obrazovanje osoba na izdržavanju kazne zatvora. Konvencija Vijeća Europe za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine navodi kako "niti jednoj osobi ne smije biti uskraćeno pravo na obrazovanje", dok u Osnovnim načelima za postupanje sa zatvorenicima stoji kako "Svi zatvorenici moraju imati pravo sudjelovati u kulturnim aktivnostima i obrazovanju usmjerenom potpunom razvoju ljudske osobnosti" (Ujedinjeni narodi, 1990; prema King, 2019). Ta su prava ponovljena i u Europskim zatvorskim pravilima promovirajući "pristup obrazovnim programima koji trebaju biti što sveobuhvatniji i koji zadovoljavaju individualne potrebe zatvorenika uzimajući u obzir njihove želje i aspiracije" (Vijeće Europe, 2006; prema King, 2019). Nadalje, Povelja Europske Komisije o temeljnim pravima kaže kako "svatko ima pravo na obrazovanje" (Vijeće Europe, 2007; prema King, 2019). S obzirom na protek vremena od nastanka gore spomenutih publikacija, EuroPris- nepolitička, nevladina mrežna organizacija zatvorskih praktičara, predložila je osnivanje Stručne skupine za zatvorsko obrazovanje kako bi se razmotrila revizija Preporuka Vijeća Europe o zatvorskome obrazovanju iz 1989. godine (King, 2019).

Početne konzultacije održane su na Cipru u lipnju 2017. godine, a na njemu su sudjelovali predstavnici 10 europskih zemalja koji su činili Stručnu skupinu. Unatoč tome što je postojao jasan konsenzus o potrebi revizije obrazovne politike, jasno je kako stručna skupina nema autoritet niti izričit mandat za stvarnu reviziju ili promjenu postojećih nacionalnih i

međunarodnih polica o zatvorskome obrazovanju. Stručna skupina se složila kako bi suvremeno razmatranje obrazovnih pristupa i metodologija u zatvorskome kontekstu moglo doprinijeti razmjeni dobre prakse, promicanju usklađivanja ponuđenih obrazovnih programa i reflektirati potencijal za daljnji razvoj i implementaciju tehnološkog napretka (King, 2019).

Preporuke Vijeća Europe o zatvorskome obrazovanju (1989.) i prijedlozi revizije preporuka (King, 2019) :

(1a) Preporuka 1 (Izvorna): "Svi zatvorenici moraju imati pristup obrazovanju, a za koje se predviđa da se sastoji od nastavnih predmeta, strukovnog obrazovanja, kreativnih i kulturnih aktivnosti, tjelesnog odgoja i sporta, društvenog odgoja i pristupa knjižnici."

(1b) Preporuka 1 (Revidirana): "Svi zatvorenici moraju imati pristup obrazovanju, a za koje se predviđa da se sastoji od nastavnih predmeta, informacijske tehnologije, strukovnog obrazovanja, kreativnih umjetnosti i kulturnih aktivnosti, tjelesnog odgoja i sporta, životnih vještina i pristupa knjižnici, kako bi se zatvorenicima omogućilo da dosegnu svoj puni obrazovni potencijal."

(2a) Preporuka 2 (Izvorna): "Obrazovanje zatvorenika trebalo bi biti poput obrazovanja ponuđenom sličnim dobnim skupinama izvan zatvora, i ponuda obrazovnih programa trebala bi biti što šira."

(2b) Preporuka 2 (Revidirana): "Obrazovanje zatvorenika trebalo bi biti komplementarno obrazovanju ponuđenom sličnim dobnim skupinama i zajednicama izvan zatvora"

(3) Preporuka 3 (Izvorna zadržana): "Obrazovanje u zatvoru trebalo bi ciljati razvoju kompletne osobe imajući na umu njen socijalni, ekonomski i kulturalni kontekst".

(4a) Preporuka 4 (Izvorna): "Svi oni uključeni u administraciju zatvorskog sustava i upravljanja zatvorom trebali bi facilitirati i poduprijeti obrazovanje zatvorenika u što većoj mogućoj mjeri".

(4b) Preporuka 4 (Revidirana): " Zatvorske vlasti, pravosudne vlasti i vanjski partneri trebali bi facilitirati i poduprijeti promociju, razvoj i isporuku obrazovanja u zatvore."

(5) Preporuka 5 (Izvorna zadržana): " Obrazovanje bi trebalo biti izjednačene vrijednosti kao posao unutar zatvora i zatvorenici ne bi trebali ispaštati financijski ili drukčije radi sudjelovanja u obrazovanju."

(6a) Preporuka 6 (Izvorna): " Svaki napor bi trebao biti usmjeren podupiranju zatvorenika na aktivno sudjelovanje u svim aspektima obrazovanja."

(6b) Preporuka 6 (Revidirana): " Svaki napor bi trebao biti usmjeren podupiranju zatvorenika na aktivno sudjelovanje u svim aspektima obrazovanja, uključujući pristup informacijskoj tehnologiji i višim stupnjevima obrazovanja."

(7a) Preporuka 7 (Izvorna): " Razvojni programi trebali bi biti osigurani kako bi zatvorski odgajatelji usvojili prikladne metode obrazovanja odraslih."

(7b) Preporuka 7 (Revidirana): " Obrazovanje u zatvoru trebaju provoditi odgovarajući kvalificirani odgojitelji koji usvajaju prikladne metodologije i prakse."

(8) Preporuka 8 (Izvorna zadržana): " Posebnu pozornost treba posvetiti zatvorenicima sa poteškoćama, osobito onima s poteškoćama čitanja ili pisanja. "

(9) Preporuka 9 (Izvorna zadržana): "Strukovno obrazovanje treba ciljati na širi razvoj individue, te uzeti u obzir trendove na tržištu rada. "

(10) Preporuka 10 (Izvorna zadržana): " Zatvorenici bi trebali imati izravan pristup dobro opremljenoj knjižnici barem jednom tjedno."

(11) Preporuka 11 (Izvorna zadržana): " Tjelesnom odgoju i sportu za zatvorenike treba dati na važnosti i potaknuti ga."

(12a) Preporuka 12 (Izvorna): " Kreativnim i kulturnim aktivnostima treba dati značajnu ulogu jer upravo one imaju potencijal koji omogućuje zatvorenicima da se razvijaju i izražavaju. "

(12b) Preporuka 12 (Revidirana): " Kreativne umjetnosti i kulturne aktivnosti trebale bi činiti ključan aspekt kurikuluma jer upravo one jesu učinkovite u poboljšanju komunikacijskih vještina, promicanju samopouzdanja i njegovanja samopoštovanja. "

(13a) Preporuka 13 (Izvorna): " Socijalno obrazovanje trebalo bi uključivati praktične elemente koji zatvoreniku omogućuju upravljati svakodnevnim životom u zatvoru, s ciljem da mu olakša povratak u zajednicu."

(13b) Preporuka 13 (Revidirana): " Obrazovanje bi trebalo uključivati praktične životne vještine kako bi se zatvoreniku omogućilo bolje upravljanje svakodnevnim životom u zatvoru te ga se pripremi za slobodu u zajednici."

(14) Preporuka 14 (Izvorna zadržana): " Kad god je to moguće, zatvorenicima treba omogućiti sudjelovanje u obrazovanju van zatvora."

(15) Preporuka 15 (Izvorna zadržana): " Tamo gdje se obrazovanje mora odvijati u zatvoru, vanjska zajednica trebala bi biti uključena u što većoj mjeri."

(16) Preporuka 16 (Izvorna zadržana): "Trebaju se poduzeti one mjere koje će omogućiti nastavak obrazovanja zatvorenika nakon izlaska iz zatvora."

(17) Preporuka 17 (Izvorna zadržana): "Sredstva, oprema i nastavno osoblje potrebno za Odgovarajuće obrazovanje zatvorenika treba biti dostupno."

(18) Preporuka 18 (Nova): "Zatvorske vlasti i obrazovne službe trebale bi nastojati proaktivno surađivati sa međunarodnim agencijama i organizacijama kako bi poboljšale i učinile šire dostupnim obrazovanje i osposobljavanje zatvorenika."

Većina preporuka upućuje na potrebu usvajanja filozofije koja promiče aktivno sudjelovanje pojedinca i obrazovni program građen oko potreba individue. Stručnjaci prepoznaju manjkavosti Preporuka Vijeća Europe o zatvorskom obrazovanju poput nedostatka informacijskih tehnologija, pristupa visokom obrazovanju, suradnji kaznenih tijela s vanjskim institucijama i organizacijama, potrebe za stručnim i kvalificiranim provoditeljima obrazovnih programa i slično. Upravo ove revidirane preporuke tima stručnjaka za zatvorsko obrazovanje mogu poslužiti kao kamen temeljac na kojem nadležnosti mogu izgraditi novu viziju i okvir za buduće intervencije odgoja i obrazovanja zatvorenika.

4. Andragogija

Ne postoji jedinstveno stajalište oko položaja andragogije u svijetu znanosti, pa ju tako neki smatraju samostalnom disciplinom (Monts, 2000; Cullen i sur., 2002; Knowles, 2015; prema Jukić i Sabljo, 2017), a drugi ju smatraju granom obuhvatnije pedagoške znanosti ((Andrilović i sur., 1985; prema Jukić i Sabljo, 2017) i Savičević, 1989; prema Jukić i Sabljo, 2017)). Unatoč tome, ono što je sigurno je da je područje bavljenja andragogije također penološka andragogija. Iako andragogija svoje korijene ima duboko u povijesti, modernija varijanta se javlja tek sredinom 20. st., te počiva na ideji rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika (Knežević, 2007; prema Jukić i Sabljo, 2017). "Rehabilitacija je popravljavanje počinitelja kaznenih djela kroz tretman kako bi ubuduće živjeli u skladu sa zakonom. Još konkretnije, rehabilitacija je rezultat bilo koje planirane intervencije usmjerene prema počinitelju koja reducira kriminalnu aktivnost, bez obzira dosiže li se ta redukcija promjenama u ličnosti, sposobnostima, stavovima, vrijednostima ili ponašanju" (Sechrest, White i Brown, 1997; prema Jukić i Sabljo, 2017). Cilj resocijalizacije je ponovna integracija zatvorenika u društvenu zajednicu, kao i učiniti ga funkcionalnom individuum unutar raznih socijalnih struktura i grupa (obitelji, prijatelja, posla...) (Jukić i Sabljo, 2017).

Hrvatska, ali i europska i svjetska iskustva pokazuju kako u zatvorskoj populaciji uglavnom prevladava nisko obrazovanje (Lochner, 1999, Galli i sur., 2012, Macanović i Nadarević, 2014; prema Jukić i Sabljo, 2017). Obrazovanje služi prevenciji recidiva, te može na taj način djelovati kao sredstvo za razvoj moralnog prosuđivanja te usvajanja poželjnih stavova i vrijednosti (Milutinović, 1997; prema Jukić i Sabljo, 2017).

Prema Iliću i Jovanoviću (2011) penološka andragogija, uz sagledavanje svoje geneze i svog razvoja, predmeta i ostalih aspekata izučava i razvija saznanja o :

- Tehnikama, instrumentima i metodama znanstvenog istraživanja svog predmeta
- Socijalno- psihološkim aspektima procesa preodgoja
- Utvrđivanju cilja i konkretizacije zadataka preodgoja
- Ulozi i mjestu pojedinih čimbenika odgoja i njihovom doprinosu ostvarenja općeg cilja i konkretnih zadataka odgoja i preodgoja
- Zakonitostima i principima cjelokupnog procesa odgoja i preodgoja punoljetnih zatvorenika
- Komponentama odgoja, poput intelektualnog, fizičkog, moralnog i radnog odgoja
- Socijalnoj reintegraciji zatvorenika i njihovom postpenalnom prihvatu

Gore navedeno upućuje na to da je penološka andragogija kompleksna znanost s jasnim načelima i teorijskim osnovama, te da zahtjeva posebnu metodologiju rada i određen stupanj predviđanja: što će se dogoditi kasnije i kako će proces preodgoja utjecati na ponašanje zatvorenika nakon izlaska iz penalne ustanove (Jukić i Sabljo, 2017).

Preodgoj zatvorenika počiva na određenim principima bez kojih se ta djelatnost ne bi mogla obaviti. Realizacija tretmana preodgoja zasniva se na određenim principima preodgojnog rada. Svi koji sudjeluju u preodgoju zatvorenika u penalnim ustanovama svoj rad uglavnom temelje na ovim principima (Jukić i Sabljo, 2017):

- Princip poznavanja osobnosti zatvorenika
- Princip integracije zatvorenika
- Princip povjerenja i poštovanja dostojanstva zatvorenika
- Princip uključenja i aktivnog sudjelovanja zatvorenika u preodgojnom procesu
- Princip individualizacije

Razna istraživanja upućuju na potrebnu preorijentaciju zatvorske kulture s kazne na tretman, suradnju djelatnika kaznenih tijela i zatvorenika, te andragoški osmišljen pristup koji vodi ka uspješnoj resocijalizaciji zatvorenika i smanjenju recidivizma. Rezultati istraživanja Kranjčević (2014) pokazuju kako ispitanici od djelatnika zatvorskog tretmana žele visok stupanj fleksibilnosti, stručne osposobljenosti, komunikativnosti, otvorenosti, suosjećanja i empatije. Zanimljivo je kako upravo ove osobine zatvorenima manjkaju i neki su od ciljeva njihova obrazovanja i tretmana. Nažalost, vidljivo je kako puni potencijal raznih oblika zatvorskog

obrazovanja u Hrvatskoj nije ispunjen. Ulaganjem u ljudske potencijale, s naglaskom na zapošljavanje i educiranje djelatnika koji bi provodili obrazovne programe, podignula bi se kvaliteta obrazovanja zatvorenika.

5. Opća teorija zatvorskog obrazovanja

Unatoč sveprisutnosti, zatvorsko obrazovanje ostaje nedovoljno teorijski istraženo. Po prvi put, Szifris, Fox i Bradbury (2018) artikuliraju opću teoriju zatvorskog obrazovanja. Koristeći sustavne metode razvoja teorije i realistični model procjene postojeće i dostupne literature, autori osnažuju dubinu teorije u istraživanju zatvorskog obrazovanja oslanjajući se na razumijevanje zatvorskog konteksta i promjenu identiteta onih osuđenih na kaznu zatvora. Iako je ovo istraživanje ukorijenjeno na situaciji u zatvorima Engleske i Walesa, ono ima internacionalni značaj (Szifris i sur., 2018).

Ovo istraživanje prati realističku metodologiju pregleda prvi put razvijenu od strane Pawsona i Tilleya (1997; prema Szifris i sur., 2018), te dalje razvijenu od strane Wonga i sur. (2013; prema Szifris i sur., 2018.). Temeljno načelo realistične metode pregleda uključuje najprije "grubu početnu teoriju", te zatim provođenje sustavnog, ali ciljanog pregleda literature kako bi se "gruba" teorija testirala i na kraju ponovno artikulirala u svjetlu sadašnje baze dokaza. Ta teorija trebala bi biti artikulirana u formi konfiguracije Kontekst- Mehanizam- Ishod (CMO).

Ovi početni CMO-i bili su detaljni i specifični, a ne općeniti. Organizirani su u 3 tematske cjeline;

- 1) "Udice" ili osobni čimbenici (subjektivni procesi uključeni u stvaranje i formiranje novog identiteta). "Udice" razmatraju procese koji se odvijaju tijekom obrazovanja-formalnog ili neformalnog, privatnom u obliku instrukcija ili kao dio učenja u razredu- i zauzima više individualiziranu perspektivu obrazovanja.
- 2) "Kvalifikacije" ili vještine i znanja (prenosive vještine, kvalifikacije, sposobnosti kritičkog mišljenja i vještine zapošljavanja). CMO "kvalifikacije" opisuje način na koji zatvorsko obrazovanje doprinosi zapošljivosti pružajući zatvorenicima potrebne kvalifikacije i vještine.

- 3) "Sigurni prostor" ili okruženje i/ili ponašanje (vanjski ishodi sudjelovanja u obrazovanju koji se odnose na interakciju s okolinom, vještine suočavanja, ulogu obrazovanja kao bijega od zatvora, i zatvorsku kulturu. CMO "Sigurni prostor" zauzima više društvenu perspektivu i razmatra ulogu obrazovnog okruženja (učionica, obrazovni odjel, teretana ili neformalni prostor za učenje) i značaj sudjelovanja u obrazovanju s drugim individuama.

Tablica 1: Primjeri ranih CMO-a (Szifris i sur., 2018)

Teme	Kontekst	Mehanizam	Ishod
"Udica"	Zatvorenicima su potrebne strukturne prilike/mogućnosti koje mogu djelovati kao "Udica za promjenu"	Obrazovanje je samo po sebi "udica za promjenu" jer razvija nove interese, pruža nove aktivnosti...	Zatvorenici se odmiču od antisocijalnih ponašanja/aktivnosti
"Kvalifikacije"	Zatvorenici ne smatraju određene opcije i mogućnosti dostupnima i stoga ih ne iskorištavaju	Obrazovni napredak i postignuća poput stjecanja kvalifikacija znače da pojedinac ima uvjerenje kako može napredovati, razvijati se i pristupiti raznim mogućnostima	Zatvorenici češće sudjeluju u, i prihvaćaju strukturne mogućnosti što na kraju krajeva povećava stope zapošljavanja
"Sigurno okruženje"	Kriminalitet je u korelaciji sa niskom samokontrolom i slabom empatijom	Kao zajednička aktivnost, obrazovanje promiče razumijevanje drugih ljudi i kultura. Neke teme aktivno potiču zatvorenike na rasprave o motivaciji i okolnostima/ situacijama u kojima se nalaze drugi ljudi	Zatvorenici razvijaju bolje razumijevanje drugih ljudi te tako smanjuju vlastitu vjerojatnost za ponovno počinjenje zločina

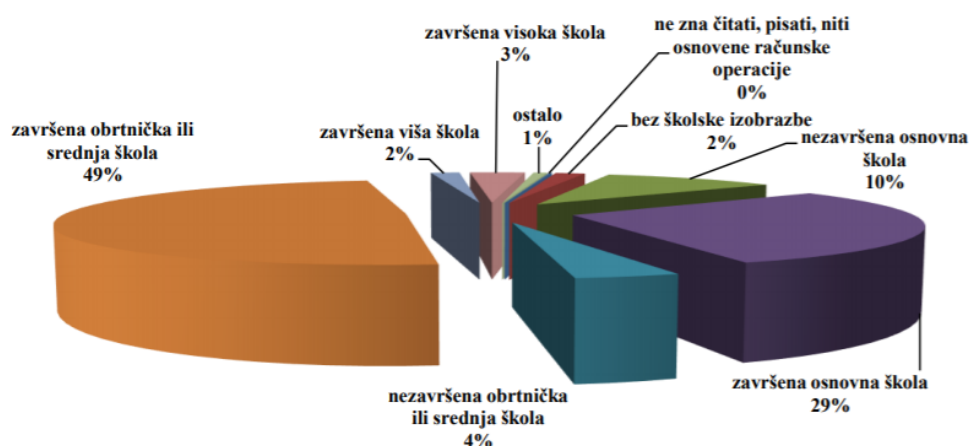
Prolazeći kroz relevantnu literaturu, autori Szifris i sur. (2018) došli su do određenih zaključaka oko stupnja značaja odnosno dokaza o utjecaju CMO-a na obrazovanje. Autori su identificirali jaču bazu dokaza koja podupire CMO-ove "sigurnog okruženja" i "udice" nego za CMO "kvalifikacije". Međutim, autori također navode kako sa samo 11 radova identificiranih kao prikladni za istraživanje, postoji jasan metodološki nedostatak.

Procesi obrazovanja artikulirani su u kontekstu procesa odvrćanja od kriminalnog životnog stila. Tijekom istraživanja pronađeni su dokazi koji uvjetno sugeriraju kako obrazovanje može djelovati kao katalizator promjene, ali su potrebna daljnja istraživanja kako bi se shvatilo na koji način bi obrazovanje moglo djelovati kao "skela" za one koji su spremni na promjenu. Nadalje, iako dokazi ukazuju na to da obrazovanje može činiti poseban prostor u kontekstu zatvora, koliko će taj prostor biti pozitivan i siguran ovisi o učitelju i atmosferi. Drukčiji prostor nije nužno pozitivan, prosocijalni prostor za sve zatvorenike. Vrlo malo istraživanja govori o važnosti stjecanja vještina i kvalifikacija u procesu odustajanja. Autori radi toga ističu jasnu potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se uspostavila veza između spomenutih mehanizama i uspješnog opstanka (Szifris i sur., 2018).

6. Statistički podaci obrazovanja zatvorenika u Hrvatskoj

Obrazovna struktura zatvorenika u Hrvatskoj na dan 31.12.2019. godine pokazuje da je gotovo polovica zatvorenika sa završenom srednjom školom (49%), dok je njih 10 % nezavršene osnovne škole, te njih 2 % bez školske izobrazbe (slika 1.) (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Slika 1: Struktura zatvorenika i maloljetnika obzirom na stupanj naobrazbe na dan 31.12.2019. (Vlada Republike Hrvatske, 2020).



Prema izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda (2020) izbor osposobljavanja za osnovne poslove i srednjoškolsko obrazovanje za zanimanja ograničen je brojem verificiranih programa i mogućnostima kaznionice, zatvora, odnosno odgojnog zavoda. Najčešće se radi o osposobljavanju za jednostavnija zanimanja u kojem je naglasak na praktičnom dijelu nastave. (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

U 2019. godini u različite obrazovne programe bila su uključena 224 zatvorenika i maloljetnika. Od navedenog broja, 157 zatvorenika i maloljetnika završilo je obrazovne programe, 49 zatvorenika i maloljetnika nastavljaju započete obrazovne programe (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

Tablica 2: Zatvorenici i maloljetnici uključeni u različite oblike izobrazbe tijekom 2019. godine (Vlada Republike Hrvatske,2020).

OBLICI IZOBRAZBE	TIJEKOM GODINE					
	upisali	završili	prekinuli	nastavljaju	u kaznenom tijelu	izvan kaznenog tijela
opismenjavanje	0	0	0	0	0	0
osnovna škola	74	35	13	26	69	5
osposobljavanje	114	95	4	15	111	4
obrtnička i strukovna škola	20	12	1	7	1	19
srednja škola	0	0	0	0	0	0
viša škola	0	0	0	0	0	0
visoka škola	1	0	0	1	0	1
tečajevi	15	15	0	0	15	0
UKUPNO	224	157	18	49	196	28

Kao što se može vidjeti u tablici, samo jedan zatvorenik upisao je visoku školu te se postavlja pitanje zašto veći broj zatvorenika ne nastavlja s daljnjim obrazovanjem. U Zakonu o izvršavanju kazne zatvora stoji kako se zatvoreniku može omogućiti stjecanje kvalifikacije u visokom obrazovanju na vlastiti trošak ako se studijski program može uskladiti sa sigurnosnim zahtjevima (Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 14/21)). Može se zaključiti kako postoji nekoliko razloga zašto zatvorenici ne nastavljaju s daljnjim obrazovanjem:

- Nedovoljna motiviranost samih zatvorenika odnosno odbijanje daljnjeg obrazovanja
- Nemogućnost financiranja pohađanja visokog ili višeg obrazovanja s obzirom da trošak snosi sam zatvorenik
- Nedovoljna motivacija i poticanje zatvorenika od strane djelatnika kaznenog tijela
- Nemogućnost usklađivanja pohađanja visokog ili višeg obrazovanja sa sigurnosnim uvjetima

Imajući u vidu značaj obrazovanja za samog zatvorenika, ali i za društvo s obzirom na manju vjerojatnost recidiva potrebno je a) motivirati zatvorenike na nastavak obrazovanja i b) iskoristiti EU socijalne fondove po uzoru na ostale države Europe kako bi se omogućilo daljnje školovanje onim zatvorenicima koji pokažu želju i visoku razinu odgovornosti. Ono što je pozitivno, a što je vidljivo iz tablice 2. je da veliki broj zatvorenika koji upišu osnovnoškolsko obrazovanje ili programe osposobljavanja iste i završi ili pak nastavlja pohađati nakon izlaska iz kaznenog tijela.

7. Zadovoljstvo zatvorenika obrazovanjem u kaznenim tijelima Republike Hrvatske

Vukalović (2020) je kvalitativnim istraživanjem ispitivala zadovoljstvo zatvorenika obrazovanjem u zatvoru/kaznionici. U intervjuu su sudjelovale 4 osobe koje su imale iskustvo obrazovanja u zatvoru ili kaznionici. Provedeno je kvalitativno istraživanje u obliku polustrukturiranog intervjua. Ono što se saznaje od bivših zatvorenika putem intervjua je najprije da su zatvorenici o obrazovanju informirani putem brošura i letaka, od strane stručne osobe, kroz pojedinačni program tretmana zatvorenika, putem oglasne ploče ili usmenim putem od strane drugih zatvorenika. Jednom sudioniku obrazovanje nije bilo ponuđeno u programu pojedinačnog tretmana zatvorenika, niti u početnim razgovorima sa stručnim suradnicima. S obzirom da program pojedinačnog tretmana zatvorenika utvrđuje između ostalog i strukovno usavršavanje i izobrazbu, te s obzirom da se kroz samo informiranje može utjecati na motivaciju za obrazovanjem, iznimno je važno i nužno omogućiti pravovremene informacije o obrazovnim mogućnostima svim zatvorenicima. Jedan sudionik tvrdi kako mu je ponuđeno samo jedno srednje strukovno obrazovanje- keramičar, dok ostali tvrde kako im je ponuđeno više formalnih (program srednje škole i osposobljavanja za zanimanja) i neformalnih (radionice i tečajevi). Jedan ispitanik navodi nedostatak visokog obrazovanja, iako u Priručniku za zatvorenike (2018) stoji: "Zatvoreniku se može omogućiti stjecanje višeg i visokog stupnja izobrazbe na vlastiti trošak ako se program izobrazbe može uskladiti sa sigurnosnim razlozima."(NN 150/13, glava XIII.). Sudionici navode više oblika obrazovanja u koja su bili uključeni; srednja škola za voćara, srednja škola za kuhara, radionica za rezbariju i edukacija o uvezu knjiga, tečaj za bravare, tečaj za brusalice, rad s metalom, tečaj za suvozača u automobilu, osposobljavanje za ratara, stočara. Sudionike se pitalo i o izvoru motivacije za uključivanje u zatvorsko obrazovanje, a odgovor koji je najčešće spomenut odnosi se na dimenziju vremena- odnosno korisno trošenje vremena/ višak slobodnog vremena. Od ostalih izvora motivacije spominju se dvije dimenzije: socijalna- društvo i psihološko- odmak od negativnosti, rad na sebi i bolji dojam od strane drugih. Motivaciju za dovršavanje započetog obrazovanja sudionici nalaze zbog želje za učenjem, koristi nakon izlaska iz penalne ustanove, želje za ostavljanjem traga iza sebe, upornosti i pogodnostima za zatvorenike uključene u obrazovanje. Sudionici također daju prijedloge o tome što bi zatvorenike moglo motivirati na obrazovanje, a da je u moći zatvorskog sustava. Neki od prijedloga jesu razne pogodnosti, ozbiljnost službenika, motivacija od strane psihologa. Sudionici izvješćuju i o korisnosti

obrazovanja u zatvoru, i to kroz osobnu korisnost, korisnost obrazovanja zatvorenika za društvo i promjene u životu nakon završenog obrazovanja u zatvoru. Kod osobne koristi obrazovanja sudionici ističu pronalazak posla ili pak razvijanje hobija, otkrivanje vlastitog talenta, skraćivanje vremena provedenog u zatvoru. Vezano uz pitanje korisnosti obrazovanja za društvo općenito sudionici spominju resocijalizaciju zatvorenika i obrazovanost osobe. Jedan sudionik pak ističe kako je pitanje korisnosti za društvo relativno, odnosno kako su zatvorenici nepredvidljivi. Sudionike se potom pitalo o životnim promjenama nakon obrazovanja u zatvoru. Dvojica sudionika ističu kako su promjene neznčajne, odnosno kako im je ono pomoglo, ali nikako u većoj mjeri poboljšalo život. Također, jedan sudionik ističe kako je jedina promjena u tome što sada posjeduje diplomu međutim ističe kako ne može dobiti posao, a drugi navodi kako je obrazovanje promijenilo njegov pogled na život i svijet. Prema sudionicima istraživanja gradivo je bilo prilagođeno njihovim potrebama i obrazovni materijali su bili konstantno dostupni. Iako većina sudionika ističe kako nije bilo potrebe za dodatnim materijalima, jedan sudionik napominje kako bi obrazovanje uz dostupnost interneta bilo kvalitetnije. Komunikaciju sa profesorima ispitanici opisuju kao standardnu, profesionalnu i pristojnu, a cjelokupan odnos kao korektan, ljubazan i ispunjen humorom. Jedan sudionik odgojno obrazovnu klimu opisuje kao ugodnu i toplu, a ostali imaju neutralne osjećaje prema istoj. Atmosfera između zatvorenika tijekom pohađanja obrazovnih programa bila je ispunjena poštovanjem, humorom i katkada ozbiljnošću. Samo jedan sudionik ima iskustvo zadirkivanja od strane ostalih zatvorenika. Na samom kraju ispitanici daju vlastite primjedbe i prijedloge. Ono što oni navode kao potrebu je jače motiviranje zatvorenika na obrazovanje, više učenja o međuljudskim odnosima, više nastavnika posebno osposobljenih za rad sa zatvorenima i pristup visokom obrazovanju većem broju zatvorenika. Također, sudionici ističu kako je potrebno više prakse tijekom predavanja i kvalitetan materijal prilikom osposobljavanja za različita praktična zanimanja (Vukalović, 2020).

Kranjčević (2014) je ispitala stavove, mišljenja i iskustva zatvorenika o zatvorskom tretmanu, važnim osobinama djelatnika tretmana, obrazovnim potrebama zatvorenika, radu i obrazovanju unutar penalne ustanove, slobodnom vremenu i očekivanjima od budućnosti. U istraživanju je sudjelovalo 96 zatvorenika (94 muškarca i 2 žene) Zatvora u Osijeku. Navedeni je zatvor ustanova zatvorenog tipa u kojoj su smješteni zatvorenici na izdržavanju kazne zatvora, kažnjenici i pritvorenici. Prikupljanje podataka provedeno je anketnim upitnikom. Rezultati istraživanja pokazuju kako većina ispitanika uviđa potrebu za besplatnim obrazovanjem unutar

penalnih ustanova. I obrazovne programe i programe prekvalifikacije i osposobljavanja navode potrebnima te smatraju da ono treba biti besplatno u penalnim ustanovama. Istraživanje pokazuje kako ispitanici s višom ili visokom stručnom spremom vrlo visoko ocjenjuju obrazovne potrebe na svim razinama, dok ispitanici s nezavršenom osnovnom školom vrlo nisko ocjenjuju iste. Prema tome, potrebe za obrazovanjem nisu svjesni oni zatvorenici kojima je ono potrebno ili koji su najviše uskraćeni. Ono može ukazivati na potrebu osvješćivanja zatvorenika s nižim stupnjem obrazovanja. Također, o važnosti obrazovnih potreba zatvorenika i potrebi uvođenja svih vrsta obrazovanja, prekvalifikacije i usavršavanja kao dio besplatnog programa unutar penalnih ustanova značajno pozitivnije odgovore daju mlađi ispitanici. Kod starijih zatvorenika je pak vidljivo postojanje svijesti o korisnosti i potrebi uvođenja programa obrazovanja, prekvalifikacije i usavršavanja u penalne ustanove. Takva razlika u vrednovanju obrazovanja starijih i mlađih zatvorenika može proizlaziti iz vremena koje na raspolaganju imaju mlađi ispitanici kako bi si poboljšali život te manjka vremena starijih ispitanika za isto. Prema tome, potrebna je prilagodba tretmanskog rada sa starijom populacijom zatvorenika- na način da je potrebno poraditi na podizanju razine optimizma (Kranjčević, 2014).

Istraživanje koje je provela Anđel (2020) imalo je za cilj ispitati i opisati iskustva bivših zatvorenika o (ne)pohađanju obrazovnih programa u penološkoj ustanovi. Cilj je bio saznati iskustva bivših zatvorenika s obrazovanjem prije ulaska u penološku ustanovu, zatim iskustva za vrijeme služenja kazne te stavove o obrazovanju nakon izlaska. Provedeno je kvalitativno istraživanje metodom dubinskog intervjua. U istraživanju su sudjelovala dva bivša zatvorenika različitih iskustava vezano uz obrazovanje prije ulaska u penološku ustanovu, različitih stavova o životu i obrazovanju, različite obiteljske pozadinu te različite duljine izdržavanja kazne zatvora. Prvi sudionik nije pohađao formalno obrazovanje u penološkoj ustanovi. On smatra kako je obrazovanje u penološkim ustanovama beskorisno jer se ono uči u školi. Ističe također kako se ljude ne može preodgojiti obrazovanjem. Za učitelje u penološkim ustanovama ističe kako su nekompetentni, kako nemaju autoritet nad zatvorenicima i kako na posao gledaju kao na nešto što moraju obaviti, a ne nešto što žele. Sudionik vidi problem i u sadržaju koji se poučava. Smatra da je sadržaj zastario i preopćeniti te da treba uvesti novu literaturu, aktualizirati sadržaj i povezati ga s praksom. Drugi sudionik završio je tečaj za konobara zbog mogućnosti zaposlenja nakon izlaska iz zatvora. Sudionik opisuje način organiziranja nastave tijekom polaska tečaja. Ističe kako je nastava organizirana frontalno, bez mogućnosti individualnog rada s nastavnicima, a nastavnici su dolazili izvana (civili). Nastavnike smatra kompetentnima, a činjenica da su dolazili izvana je išla u prilog njihovu održavanju autoriteta.

Nastavni materijal bile su vlastite bilješke koje su zatvorenici zapisivali tijekom predavanja. Šestero zatvorenika je pohađalo tečaj i sudionik 2 smatra kako je takav način izvođenja nastave dobar, a osobito ističe prednost vođenja vlastitih bilješki i učenju istih radi boljeg pamćenja gradiva. Sudionik misli kako teorijski dio nastave ne treba mijenjati, međutim smatra kako bi se praksa trebala odvijati u restoranu, a ne u učionici kao umjetnoj situaciji. Na pitanje o ponudi obrazovnih programa sudionik napominje kako je tečaj računalstva bio najpopularniji među zatvorenicima, te kako osnovnoškolsko obrazovanje uglavnom pohađaju Romi. Također naglašava kako je ponuda obrazovnih programa dovoljno široka, međutim ne uvažavaju se sve individualne obrazovne potrebe. Sudionik smatra kako Kaznionica u Lepoglavi može biti poticajna okolina za učenje zbog dostupnosti knjižnica, radionica te radi same spoznaje da zatvorenike čeka budućnost nakon izlaska iz kaznionice. Osvrnuo se i na učenje na daljinu koju smatra dobrim načinom obrazovanja međutim ističe kako je potrebna za isto bolja organizacija. Kod sudionika postoje 2 različita stava oko pohađanja obrazovnih programa u penološkoj ustanovi. Jedan je taj da je penološka ustanova poticajna okolina za učenje, da obrazovanje predstavlja priliku za bolje zaposlenje nakon izlaska, priliku za osobni rast i razvoj, te drugi stav koji naglašava kako penološka ustanova nije okolina u kojoj se može učiti (prvenstveno radi načina organizacije obrazovnih programa)(Anđel, 2020).

Iako su zahtjevi i prijedlozi zatvorenika opravdani, i u skladu s obrazovanjem ponuđenim u razvijenim zemljama poput Švedske i Norveške, ona su ipak nešto manje realna s obzirom na mogućnosti kaznenih tijela Republike Hrvatske. Prijedlozi zatvorenika poput povećanja broja obrazovnih programa, pristupa visokom obrazovanju i uvođenja informacijskih tehnologija zahtijevaju visoke financijske izdatke. Ono što se pokazalo dugoročno isplativim u drugim državama je obrazovanje putem online tečajeva. Primjerice, određeni program se održava online, vodi ga jedan profesor, i programu može pristupiti bilo koji zatvorenik iz bilo kojeg kaznenog tijela u Republici Hrvatskoj, čime bi se obuhvatio veći broj zatvorenika. Problem se naravno javlja kod onih tečajeva/obrazovnih programa koji zahtijevaju praktični rad, osobito rad s rukama. Analizirajući trenutno stanje u zatvorima i kaznionicama u Hrvatskoj može se primijetiti kako takvi strukovni programi i jesu prisutni, a nedostatak je upravo onih obrazovnih programa koji bi se mogli organizirati online, poput tečajeva stranih jezika, kompjutorskih vještina, knjigovodstva, ekonomije, poslovanja itd. Programi financirani od strane EU poput Grundtviga i Leonarda da Vincijski primjeri su dobro osmišljenih programa usmjerenih ka obrazovanju zatvorske populacije, stoga je potrebno usmjeriti se na EU socijalne fondove kako

bi barem malo približili obrazovni sustav penalnih ustanova Republike Hrvatske obrazovnim sustavima penalnih ustanova razvijenijih država.

8. Motivacija zatvorenika na obrazovanje

Istraživanja usmjerena na motivacijske kategorije vezane uz obrazovanje zatvorenika iznose teorije i rezultate istraživanja naglašavajući važnost individue koja ili pasivno počinje sudjelovati u obrazovanju ili pak aktivno sudjeluje- unaprijed određenim planom za obrazovanjem (Eikeland i sur., 2009). Parson i Langenback (1993; prema Eikeland i sur., 2009) pronašli su 4 temeljna čimbenika motivacije za obrazovanjem zatvorenika:

- (1) kognitivna kontrola odnosno učenje samo za sebe
- (2) orijentacija ka cilju odnosno učenje radi postizanja određenog cilja
- (3) orijentiranost ka aktivnosti to jest učenje kako bi se imalo nešto za raditi ili kako bi brže prošlo vrijeme te
- (4) izbjegavanje odnosno učenje kako ne bi morao raditi nešto manje ugodno (Eikeland i sur., 2009).

Forster (1981, 1990; prema Costelloe, 2003) je utvrdio kako su zatvorenici s boljim prijašnjim obrazovanjem (obrazovanje prije ulaska u penalnu ustanovu) uglavnom pozitivno motivirani za obrazovanjem. Oni znaju zašto se žele obrazovati i posjeduju sredstva za postizanje svojih ciljeva korištenjem prethodno stečenih obrazovnih tehnika. Suprotno tome, zatvorenici koji nisu dovršili školovanje u prošlosti (prije ulaska u penalnu ustanovu) uglavnom su motivirani za obrazovanje kao način ublažavanja dosade i neugodne zatvorske rutine. Oni se ne obrazuju radi samih sebe ili radi vrijednosti njihova obrazovanja u budućnosti. Međutim, veći broj pripadnika ove skupine zatvorenika na posljetku postupno shvate kako im izdržavanje zatvorske kazne uistinu pruža priliku za poboljšanje vlastita obrazovanja i postavljanja "novog puta" njihova života (Costelloe, 2003).

Do sličnih rezultata došla je i Anne Costelloe (2003) koja je ispitivala motivacijske kategorije zatvorenika Irske za obrazovanjem. Ona je svojim istraživanjem zaključila kako je inicijalna motivacija prethodno bolje obrazovanih zatvorenika bila pozitivna od početka- zatvorenici su koristili ponuđene mogućnosti obrazovanja kako bi nadogradili svoje kvalifikacije dok su na izdržavanju kazne zatvora. Oni su bili pod utjecajem čimbenika poput vrijednosti obrazovanja

nakon puštanja na slobodu i rehabilitacije u društvu. S druge strane, zatvorenici slabe ili nikakve obrazovne pozadine bili su motivirani za obrazovanje željom da se oslobode zatvorske rutine (Costelloe, 2003).

Prema Costelloe (2003) zatvorenici sudjeluju u obrazovnim aktivnostima kako bi:

- (1) ublažili dosadu
- (2) promovirali osjećaj samorazvoja
- (3) dobili osjećaj osobnog postignuća
- (4) poboljšali izgled za zaposlenje po izlasku iz zatvora
- (5) učinili svoju obitelj ponosnom
- (6) konstruktivno iskoristili vrijeme provedeno u zavoru
- (7) pomogli svom slučaju na sudu i
- (8) slijedili starije interese ili pak razvili nove.

Stariji zatvorenici, koji su ujedno bili i privilegirani u pitanju obrazovanja, često su isticali želju za poboljšanjem svojih radnih vještina kako bi nakon izlaska na slobodu bili bolje pripremljeni za tržište rada. Prema tome, ovu grupu zatvorenika najviše su privlačile prednosti obrazovnih aktivnosti. Mlađa skupina zatvorenika, najčešće oni koji su napustili školu, isticala je kako je za njih obrazovanje način bržeg prolaska vremena. Također, zatvorenici bolje obrazovne pozadine imali su više povjerenja u potencijale obrazovanja da ih pripremi za tržište rada, dok su oni slabije obrazovne pozadine imali manje povjerenja u isto (Costelloe, 2003).

Papaioannou, Evaggelos i Vergidis (2018) napravili su sistematični pregled 17 istraživanja o motivaciji zatvorenika za participaciju u edukacijskim programima. Rezultati istraživanja podijeljeni su u 2 skupine s obzirom na 2 vrste istraživanja: kvantitativni i kvalitativni. Čak 30 % zatvorenika izvještava kako je bijeg od patnje u penalnoj ustanovi najveći motivator za participaciju u edukacijskim programima. Ono se uglavnom odnosi na bijeg od zatvorskog okruženja koje "guši" zatvorenike, izbjegavanja rutine, kreativnog korištenja izgubljenog vremena i zbog socijalne interakcije (osobito s osobljem) te potrebe da se radi nešto što će donijeti osobno zadovoljstvo. Čak 22 % zatvorenika ističe kako je ono što ih motivira za participaciju u edukacijskim programima želja za stjecanjem, odnosno poboljšanjem znanja i vještina. Njih 19 % kao najveći motivator na obrazovanje smatraju kvalifikacije koje će dobiti završetkom nekog od obrazovnih programa, a njihovo sudjelovanje u istima povezano je sa željom za socijalnom i profesionalnom integracijom. Oko 9 % zatvorenika ističu financijske naknade, a 8 % njih osobno poboljšanje (npr promjena načina razmišljanja, stjecanje

samopouzdanja i potreba za osobnim ispunjenjem) kao najveći motivator na sudjelovanje u obrazovnim programima. Ostali u manjim postotcima navode razloge poput poticaja iz osobnog okruženja i prijateljstva s drugim zatvorenicima koji pohađaju obrazovni program (Gravalou, 2010; Papathanasiou, 2010; Papathanasiou, 2014; Chrysikopoulou, 2015; Musiou, 2016; Stouri, 2016; prema Papaioannou i sur., 2018).

U kvalitativnim istraživanjima zatvorenici također navode bolje iskorištavanje vremena u penalnoj ustanovi i financijske naknade kao glavne motivatore za sudjelovanje u obrazovnim programima (Papaioannou i sur., 2018). U istraživanju Papadakisa (2006; prema Papaioannou i sur., 2018) ženske zatvorenice ističu dodatni poticaj na sudjelovanje- subvenciju koju dobiju kada podliježu programima stručnog osposobljavanja. Svi sudionici istraživanja prepoznaju svoje obrazovno "siromaštvo" pa kao motivaciju navode stjecanje odnosno poboljšanje znanja. Drugi izvještavaju o potrebi za socijalnim obrazovanjem koje se ostvaruje socijalnom interakcijom u pedagoškom okruženju. Srednjoškolska diploma i proizašle beneficije dodatni su poticaj zatvorenicima da se uključe u obrazovni proces, kao i potreba zatvorenika da se poboljšaju na osobnoj razini i da poboljšaju kvalitetu života nakon otpusta iz zatvora (Papadakis, 2006; Gravalou, 2010; Iliopoulou, 2011; Korella, 2016; Touloumi, 2016; prema Papaioannou i sur., 2018).

Autori Forster (1981; prema Costelloe, 2003) i Costelloe (2003) dolaze do sličnih zaključaka vezanih uz motivaciju zatvorenika za obrazovanjem: Oni zatvorenici s boljom obrazovnom pozadinom pozitivnije su motivirani i shvaćaju značaj obrazovanja za njih same, dok oni slabijeg prijašnjeg obrazovanja jesu uglavnom motivirani vanjskim čimbenicima poput ublažavanja dosade. Iako Forster (1981; prema Costelloe, 2003) tvrdi kako oni koji pohađaju obrazovne programe motivirani vanjskim čimbenicima naposljetku ipak shvate kako im izdržavanje zatvorske kazne uistinu pruža priliku za poboljšanje vlastita obrazovanja i postavljanja "novog puta" njihova života, zanimljivo bi bilo usporediti ove dvije skupine zatvorenika s obzirom na njihove rezultate, odnosno (ne)završavanje programa, i kasnije zapošljavanje nakon izlaska iz zatvora. U istraživanju Kranjčević (2014) zatvorenici spominju uvođenje različitih pogodnosti kao dodatan motivator za pohađanje obrazovnih programa. Pritom bi se trebalo zapitati koliko bi se zatvorenici uistinu posvetili obrazovanju i koliko bi od njega profitirali ako mu prilaze isključivo radi kasnije osiguranih pogodnosti. Slično je spomenuto i u istraživanju Papaioannou i sur. (2018), gdje neki zatvorenici navode kako ih na obrazovanje motiviraju financijske naknade. Vodeći se pravnim aktima Europske unije, a koji se odnose na obrazovanje zatvorenika, potrebno je obrazovanje zatvorenika što više uskladiti

sa obrazovanjem u vanjskom svijetu. Iako gotovo nigdje učenici ili pak studenti nisu plaćeni za pohađanje obrazovnih programa ili studija, pružanje financijskih naknada za pohađanje obrazovnih programa zatvorenicima ima smisla. Često i ovako slabih financijskih mogućnosti, zatvorenici će radije odabrati rad u zatvoru koji je plaćen, za razliku od pohađanja obrazovnog programa koji zahtjeva trud, a ne nudi financijsku naknadu. Također, ukoliko razmišljamo u smjeru smanjene stope recidivizma zbog većeg broja obrazovanih zatvorenika koji po izlasku pronalaze zaposlenje, trošak pružanja financijskih naknada zatvorenicima za pohađanje obrazovnih programa ne čini se tako velik.

9. Doprinos programa obrazovanja tijekom izdržavanja kazne zatvora

Na međunarodnoj razini, odgojno- obrazovno obrazovanje pruža se zatvorenicima s ciljem rehabilitacije zatvorenika. Smatra se kako odgojno- obrazovni programi mogu pomoći "promijeniti antisocijalnog delinkventa u građana koji će se pridržavati zakona". Znanstvenici širom svijeta pretpostavljaju kako obrazovanje mijenja potencijal zatvorenika na način da on poboljša vlastito ponašanje, kognitivne vještine, unaprijedi vještine zapošljavanja, smanji stopu recidiva, poveća razinu pismenosti, poboljša društveno ekonomski status, javnu sigurnost i smanji troškove zatvaranja (Vandala, 2019). U ovom poglavlju opisati će se detaljnije doprinos pohađanja obrazovnih programa kroz smanjenje recidivizma, transformativne efekte obrazovanja na zatvorenike i mogućnosti zapošljavanja nakon izlaska iz zatvora.

9.1. Smanjenje recidivizma

Uže značenje pojma recidivizam sugerira kako ono označava 3 elementa: 1) ponovno uhićenje, 2) povratak počinitelja kaznenog djela u penalnu ustanovu ili u nadzor i 3) ponovnu osudu počinitelja za novo počinjeno kazneno djelo. Šire shvaćanje pojma recidivizma označavalo bi ponovno činjenje kaznenog djela, bez obzira je li ono otkriveno, je li počinitelj procesuiran ili pak kakvu je kaznu dobio (Payne, 2007; prema Lotar Rihtarić, Vrselja i Badurina- Sertić, 2017).

Postoje prepoznatljivi čimbenici koji utječu na stope recidivizma, a jedan od njih je pohađanje obrazovnih programa unutar penalne ustanove (Lupo, 2019). Nepoznat izvor u radu Esperiana (2010; prema Lupo, 2019) kaže “ uzimajući u obzir ogroman broj zatvorenih pojedinaca koji ne posjeduju osnovne društvene i obrazovne vještine koje su im potrebne za funkcioniranje u društvu, ne bi trebalo čuditi da će se mnogi od njih u zatvor vratiti”. Ono što je nepoznati autor htio naglasiti je kako se ne može očekivati od pojedinaca da budu produktivni nakon izlaska iz penalne ustanove ukoliko im nije bilo omogućeno pohađanje obrazovnih programa tijekom izdržavanja kazne zatvora. Ako zatvorenici napuštaju penalnu ustanovu s istom razinom obrazovanja i pismenosti s kojom su ušli, vjerojatnost povratka u penalnu ustanovu jest veća. Prema tome, obrazovanje je od vitalne važnosti za smanjenje stope recidivizma zbog transformativnog učinka koje ima na zatvorenike koji prethodno nisu bili obrazovani (Lupo, 2019).

Istraživanja dosljedno dokazuju kako otpušteni prijestupnici koji su nezaposleni i neobrazovani vjerojatnije postaju recidivisti (Magee, 2021). Lockwood, Nally, Ho i Knutson (2012) proveli su petogodišnju studiju na 6 561 prijestupnika nakon njihova otpuštanja iz penalne ustanove Indiana Department of Correction 2005. godine. Ispitali su učinak obrazovanja i zapošljavanja na recidiv nakon otpuštanja prijestupnika i otkrili kako je prijestupnikovo obrazovanje i zaposlenje najvažniji prediktor povratka u penalnu ustanovu nakon otpuštanja (Lockwood i sur., 2012). Istraživanje je također pokazalo kako će zatvorenici s nezavršenom srednjom školom vjerojatnije postati recidivisti. Stope recidiva među prijestupnicima koji su bili fakultetsko obrazovani iznosila je 31,0 %, a ona se povećala na 55,9 % kod prijestupnika koji nisu imali završeno srednjoškolsko obrazovanje (Lockwood i sur., 2012).

Chapell (2004; prema Eikeland i sur., 2009) u svojoj metaanalizi temeljenom na istraživanjima nastalih u razdoblju od 1990-e i 1999-e, te Wells (2000; prema Eikeland i sur., 2009) u svojoj metaanalizi temeljenoj na istraživanjima nastalima od 1987-e i 2000-e, dolaze do rezultata koji upućuju na to da obrazovanje u zatvoru ima umjeren, ali značajan učinak na recidiv. Istraživanje OCE/CEA recidivizma u korekcijskom obrazovanju napravljeno je kako bi eliminiralo većinu metodoloških slabosti gore navedenih studija (Steurer i Smith, 2003; prema Eikeland i sur., 2009). Istraživanje je provedeno na 1373 ispitanika otpuštenih iz zatvora u SAD-u, a koji su participirali u obrazovnim programima tijekom izdržavanja kazne zatvora i na 1797 ispitanika koji su činili kontrolnu skupinu, a nisu participirali u obrazovnim programima. Ove dvije skupine ispitanika praćene su 3 godine te je bilježen njihov recidiv. Istraživači su kontrolirali i druge čimbenike osim obrazovanja s mogućim utjecajem na

recidivizam. U 2 države, Minnesoti i Ohio rezultati ukazuju na prisutnost manje recidiva kod ispitanika koji su sudjelovali u obrazovanju za razliku od onih koji nisu, dok su u trećoj državi-Marylandu ispitanici koji su sudjelovali u obrazovanju imali manju stopu recidivizma, ali ta razlika nije bila statistički značajna. Rydén-Lodi, Stattin i af Klinteberg (2005; prema Eikeland i sur., 2009) u svojoj studiji na 100 ispitanika otkrili su kako bivši zatvorenici koji nakon 3 godine od izlaska iz zatvora nisu ponovno počinili kazneno djelo imaju jaču obrazovnu pozadinu od onih koji su ponovno osuđeni.

9.2. Transformativni efekti obrazovanja na zatvorenike

Fakultetsko obrazovanje u zatvorima drastično smanjuje stope recidivizma, međutim važno je napraviti korak unatrag i prepoznati promjenu kod zatvorenika koji ih polaze. Zatvorski sustav nameće zatvorenicima osjećaj bijede, izolacije i ogorčenosti. Živeći u takvom okruženju, zatvorenici gube osjećaj svrhe, dostojanstva i sposobnosti emocionalnog i mentalnog rasta. Svjedočenjem samim zatvorenika učenika i pronalazaka istraživača, zatvorenici iskuse unutarnji rast kroz sudjelovanje u obrazovanju (Lupo, 2019).

Osobito važan element u kontekstu transformativnih efekata zatvorenika nakon obrazovanja je odnos profesora i učenika. Iako su zatvorenici najčešće samo serijski broj administrativnom osoblju, u zatvorskoj učionici oni su ljudi- učenici. Upravo tim humanizirajućim efektom profesori osnažuju svoje studente da povrate svoje dostojanstvo i osjećaj svrhe (Lupo, 2019). Kao što The Fortune Society ističe: "Dehumanizirajuće etikete stereotipiziraju i marginaliziraju ljude umjesto da ih podupiru dok obnavljaju svoj život. Pojedinci unutar pravosudnog sustava nisu definirani njihovom poviješću osuda. Riječi kojima opisujemo ljude trebaju reflektirati njihov puni identitet, te priznati njihovu sposobnost da se mijenjaju i da rastu."(The Fortune Society; prema Lupo, 2019). Brian Fischer, povjerenik Odjela za korekcijske ustanove države New York, u radu Brazzella, Craytona, Mukamala, Solomona i Lindahla (2009) ističe kako obrazovanje u zatvorskom okruženju pruža daleko više od diplome i manje stope recidivizma. Kroz svoju transformacijsku ulogu omogućuje socijalizaciju i samoaktualizaciju te omogućuje bolje razumijevanje vlastite vrijednosti i potencijala zatvorenika koji zbog toga zatvorenici često i vlastitu djecu ohrabruju na nastavak školovanja (Brazzell i sur., 2009).

Inicijalno, najveću korist od obrazovanja u penalnoj ustanovi dobiva zatvorenik. Međutim, ta korist se dijeli i s obitelji, penalnom ustanovom i na posljetku- društvom. Ona se odnosi na

smanjenje troškova vezanih uz zatvorenog prijestupnika, smanjenja vjerojatnosti skretanja s "pravog puta" zatvorenika i njegove obitelji te ekonomski poticaj za društvo (Erisman i Contardo, 2005; prema Hall, 2015).

Teoretičari sugeriraju kako poboljšanje u kognitivnom procesiranju, komunikacijskim sposobnostima i poboljšanjem dugoročnih prilika koje pruža obrazovanje može rezultirati prosocijalnim ponašanjem, emocionalnom zrelošću, empatijom i samokontrolom (Mezirow, 2000; prema Farley i Pike, 2016). Za zatvorenike, ove osobine su povezane i sa suzdržavanjem od činjenja kaznenih djela (Farrall i Maruna, 2004; prema Farley i Pike, 2016). Uz smanjenje stope recidiva i pružanje nade u budućnost, obrazovni programi unutar penalnih ustanova stvaraju osjećaj zajedništva na mjestu koje je često obilježeno jadi i bijedom. Kroz angažman zatvorenika "studentata" primjećuje se pad nasilja i nedoličnog ponašanja (Lupo, 2019).

Prema korekcijskim službenicima, žene koje sudjeluju u visokoškolskim obrazovnim programima manje vjerojatno će prekršiti zatvorska pravila za razliku od razdoblja prije upisivanja obrazovnog programa. Zatvorenici koji polaze određeni obrazovni program uglavnom se drže podalje od problema, osobito ako bi time ugrozili svoj status studenta (Torre i Fine, 2005). Privrženost učenika svojim nastavnim zadacima i njihova strast za stjecanjem znanja preusmjeravaju njihov fokus na naporni rad na budućim ciljevima (Lupo, 2019).

Prema Korekcijskom udruženju New Yorka (2009; prema Lupo, 2019) zatvorenici koji pohađaju obrazovne programe okarakterizirani su kao populacija najboljeg ponašanja u ustanovi, pri čemu na obrazovni program možemo gledati kao poticaj za izbjegavanje ponašanja koja se smatraju disciplinskim prekršajima. Promjene u ponašanju mogu se smatrati rezultatom poboljšanog kognitivnog kapaciteta te zatvorenikovim novoobnovljenom percepcijom sebe kao čovjeka koji sudjeluje u uobičajenim aktivnostima kao što je odlazak na nastavu. Sami zatvorenici svjedočili su promjenama u svojim osobnostima stjecanjem vrijednih mekih vještina i sposobnosti uključivanja u intelektualne razgovore (Lupo, 2019).

9.3. Mogućnosti zapošljavanja

Obrazovanje u zatvoru pomaže u poboljšanju kognitivnih vještina prijestupnika. Prema Steurer, Linton, Nally i Lockwood (2010; prema Vandala, 2019) govor, pisanje, čitanje i slušanje te kvantitativno zaključivanje jesu kognitivne vještine.

Poboljšane kognitivne vještine mogu pomoći prijestupnicima pri zapošljavanju nakon otpusta iz zatvora (Keena i Simmons, 2014; prema Vandala, 2019). Ono se podudara i s nalazima studije provedene na 29 prijestupnika koji su završili edukaciju poduzetništva Ice House u zatvoru u Missisippiju, a koji upućuju na to da je stjecanje znanja i postajanje "cjeloživotnim" učenikom bilo kontrolirano i rezultiralo promjenom načina razmišljanja zatvorenika. Ovo istraživanje ukazuje na važnost obrazovnih programa utemeljenim na kognitivnom pristupu za povećanje vjerojatnosti zaposlenja nakon puštanja na slobodu (Keena i Simmons, 2014; prema Vandala, 2019).

Prema Davisu, Bozicku, Steele, Saundersu i Milesu (2013), tvrtke i korporacije traže prethodno iskustvo, a tržište rada zastrašujuće je područje samo po sebi, ponajviše za osobe upravo otpuštene s izdržavanja kazne zatvora. Zatvorenici koji steknu priliku educirati se tijekom izdržavanja kazne zatvora imaju određenu prednost pri pronalasku zaposlenja nakon otpusta iz zatvora u usporedbi s onima koji takvu priliku nisu imali (Davis i sur., 2013). Autori navode kako su šanse za pronalazak zaposlenja nakon izlaska iz zatvora čak 13 % veće za one koji su sudjelovali u obrazovnim programima za razliku od onih koji nisu (Davis i sur., 2013).

Zatvorenici koji zatvor napuste s diplomom vrlo vjerojatno će osigurati posao te posljedično prekinuti ciklus nasilja i spriječiti povratak u zatvor (Lupo, 2019). Znanstvenici Ubah i Robinson Jr. (2003) tvrde kako će stjecanje diplome u zatvoru zatvorenicima omogućiti legitiman ljudski kapital koji može otvoriti bolje mogućnosti za zaposlenje, a što zauzvrat stvara socijalne veze koje štite od kriminalnog ponašanja. Prema Lupo (2019) diploma daje bivšem zatvoreniku prednost pri prijavi za posao, ali disciplina i predanost koju stječu sudjelovanjem u obrazovnim programima im omogućuje ne samo da posao dobiju već i da ga zadrže.

Jedan zatvorenik, ujedno i diplomirani student Bedford Hillsa za Correctional Association New Yorka (2009; prema Lupo, 2019.) izjavljuje: "Diploma signalizira poslodavcima da je osoba odgovorna i marljiva". Posao s punim radnim vremenom bivšeg zatvorenika drži podalje od kriminalnog životnog stila. Oni rade ono što je najbolje za njih i njihovu obitelj, osiguravaju sami svoj prihod i nisu vraćeni u kriminalnu zajednicu kojoj su ranije pripadali i zbog koje su vrlo vjerojatno i završili u zatvoru (Lupo, 2019). Istraživanje provedeno na 30 207 bivših zatvorenika koji su pohađali obrazovne programe na Kazneno popravnom odjelu u SAD-u pokazalo je kako je čak 70 % ispitanika uspjelo osigurati posao tijekom svoje prve godine nakon otpusta iz zatvora (Fabelo, 2002; prema Vandala, 2019).

Veći broj istraživanja (Magee, 2021; Lockwood i sur, 2012; Chapell, 2004) potvrđuje kako je jedan od najvažnijih prediktora recidivizma upravo obrazovanje. Međutim, ono pruža daleko više od diplome i manje stope recidivizma- ono povećava socijalizaciju, samoaktualizaciju, bolje razumijevanje vlastite vrijednosti i vlastitih potencijala zatvorenika (Brazzell i sur, 2009). Uz navedeno, pohađanje obrazovnih programa rezultira prosocijalnim ponašanjem, emocionalnom zrelošću, razvojem empatije i povećanom samokontrolom (Mezirow, 2000; prema Farley i Pike, 2016). Upravo kognitivne vještine koje zatvorenici razvijaju pohađanjem obrazovnih programa dokazano pomažu pri zapošljavanju pojedinca (Keena i Simmons, 2014; prema Vandala, 2019). Iako diploma daje zatvoreniku prednost pri prijavi za posao, disciplina i predanost koje se stječu sudjelovanjem u programima omogućuje zadržavanje posla (Lupo, 2019). Imajući u vidu sve pozitivne ishode obrazovanja zatvorenika i dugoročnu financijsku isplativost, čudi kako vlasti ne ulažu više u obrazovanje zatvorenika. Pozitivni primjeri poput Švedske i Norveške s malim stopama recidivizma stvarni su primjer dugoročne isplativosti ulaganja u obrazovanje zatvorenika. Zanimljiv je i podatak kako obrazovanje zatvorenika naknadno utječe na obrazovanje njihove djece, te se time posljedično prekida međugeneracijski prijenos kriminalnog ponašanja.

10. Primjeri dobre prakse

U ovom poglavlju bit će prikazani obrazovni sustavi penalnih ustanova pojedinih zemalja, te pojedinačni obrazovni programi poznati po svojoj učinkovitosti koji mogu kako Hrvatskoj, tako i drugim zemljama poslužiti kao ogledan primjer dobre prakse. Iako postoji više zemalja čiji se zatvorski sustav temelji na principima resocijalizacije i humanog postupanja, te u kojima se važnost pridaje obrazovanju zatvorenika, u ovom radu biti će predstavljene Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Švedska, Finska, Norveška i Belgija.

10.1. Sjedinjene Američke Države

Sjedinjene Američke Države imaju najveću stopu zatvaranja na svijetu. Takve ekstremne stope zatvaranja zatvorenika poznate su pod nazivom “masovno zatvaranje”. Američki kazneni pravosudni sustav drži gotovo 2,3 milijuna ljudi u 1833 državna zatvora, 110 saveznih zatvora,

1772 maloljetnička popravna doma, 3134 lokalna zatvora, 218 imigracijskih zatočeničkih objekata i vojnim zatvorima, državnim psihijatrijskim bolnicama i zatvorima na američkim teritorijima. Takve masovne količine zatočeništva dijelom su posljedica zatvorenika koji čekaju suđenje, pa je tako u posljednjih 40 godina došlo do 500 % povećanja broja ljudi u zatvorima. Ovo naglo povećanje djelomično je posljedica promjena politike i zakona, a drugi razlog je rat protiv droga. Iako je od početka 90-ih stopa kriminaliteta opala, studije pokazuju kako masovno zatvaranje ne igra važnu ulogu u tom padu (Mettille, 2020). U usporedbi s 18 % opće populacije, oko 41 % zatvorenika nema završenu srednju školu. Također, dok je 48 % opće populacije završilo više ili visoko fakultetsko obrazovanje, samo 24 % zatvorenika u savezним zatvorima posjeduje tu razinu obrazovanja (Bender, 2018).

Godine 2008., Projekt zatvorskih studija na Sveučilištu Harvard počeo je sastavljati popis visokoobrazovnih programa koji se nude u zatvorima diljem Sjedinjenih Američkih Država. Sljedećih 10 godina Nacionalni imenik programa visokog obrazovanja u zatvorima ostao je glavni fokus Projekta zatvorskih studija, te kao takav važan resurs za visoko obrazovanje u zatvorskoj zajednici. Danas, zajedno s partnerima u Istraživačkoj Kolaboraciji Visokog Obrazovanja u Zatvoru; Sveučilište Utah i Goldman Škola Javne Politike na Sveučilištu Californie- Berkeley osnovali su Nacionalni direktorij visokog obrazovanja u zatvoru (2020), a koji služi kao sveobuhvatan resurs za osobe koje traže informacije o zatvorskim programima u Sjedinjenim Državama (Strait i Eaton, 2017; prema Royer, Castro, Cortes-López, Gould i Lerman, 2020).

U izvješću Projekta zatvorskih studija, Saveza za visoko obrazovanje u zatvoru i Goldman škole javne politike za 2018. i 2019. godinu stoji deskriptivni pregled visokog obrazovanja u zatvorima SAD-a (Royer i sur., 2020). Podaci su uzeti iz 2 izvora; rezultata Godišnjeg istraživanja o visokom obrazovanju u zatvorima za 2020.-tu godinu (n=131) i podataka prikupljenih od strane Istraživačke Kolaboracije za visoko obrazovanje u zatvoru za znane programe koji nisu bili dio Godišnjeg istraživanja (n=169) (Royer i sur., 2020).

Među programima uključenima u evaluaciju, većina je nudila samo predavanja licem u lice (86,2 %). Samo 2 programa nudila su iznimno predavanja na daljinu, a njih 15 nudi i predavanja licem u lice i predavanja na daljinu. Predavanja na daljinu održavala su se na razne načine- online, putem ranije snimljenih predavanja ili emitiranja. Najmanje 121 program u bazi podataka nudi certifikate, a njih 119 nudi diplome (Royer i sur., 2020).

Visoko obrazovanje u sklopu Zatvorskih programa nudi niz mogućnosti ukoliko je student kontinuirano u njih uključen. Ono se odnosi na pristup akademskoj knjižnici i računalnim laboratorijima, te izvannastavnim aktivnostima. Dodatne mogućnosti odnosile su se na studentske novine, sudjelovanje u provedbi istraživanja, razmjenu pisama, podučavanje i mentorstvo ili podrška kolega. Neki od programa nude i reintegrirajuće usluge podrške, pri čemu većina njih nudi savjetovanje ili podršku. Ostale reintegrirajuće usluge jesu npr. darivanje poslovnih odijela zatvorenicima ili bivšim zatvorenicima koji traže posao, akademsko podučavanje i pripravništva (Royer i sur., 2020).

U proteklom desetljeću zabilježen je značajan rast osnivanja programa visokog obrazovanja u zatvorima. Taj je rast najvjerojatnije potaknula Eksperimentalna Inicijativa "Druga Prilika" Pell Grant koja je podržala stvaranje 22 nova programa u 2016. godini (Royer i sur., 2020). Pell Grant odnosno Pell potpora oblik je savezne financijske pomoći koja se ne mora vraćati, a što je čini vrlo poželjnom. Dodjeljuje ju Ministarstvo obrazovanja SAD-a za pomoć studentima s niskim primanjima pri plaćanju troškova fakulteta, uključujući školarinu, troškove stanovanja i druge troškove obrazovanja. Eksperimentalna Inicijativa "Druga Prilika" Pell Grant koju je pokrenilo Ministarstvo obrazovanja SAD-a 2015. godine, pruža Pell potpore osobama na izdržavanju kazne zatvora u državnim i saveznim zatvorima. Ono ima aktivno partnerstvo sa 64 fakulteta u 28 država (Kerr, 2021).

Slika 2: Broj studenata zatvorenika s odobrenim školarinama Pell Grant (Kerr, 2021)



Analizom literature, evidentirano je nekoliko najpoznatijih obrazovnih programa u SAD-u:

- (1) Zatvorska inicijativa Bard (BPI) u New Yorku stvorena je od strane studenata 1999. godine kako bi dovela nastavnike u lokalne zatvore, a sada je akademski program koji nudi obrazovanje slobodne umjetnosti zatvorenicima u pet zatvora New Yorka. Bard je 2016. godine dodijelio 275 diploma osobama na izdržavanju kazne zatvora i upisao više

od 500 zatvorenika. Sveukupno manje od 4 % bivših studenata BPIa vratilo se u zatvor. BPIjev uspjeh doveo je do osnivanja Konzorcije za slobodne umjetnosti u zatvoru. Ova organizacija objedinjuje i podržava programe visokog obrazovanja za osobe na izdržavanju kazne zatvora (Strait i Eaton, 2017).

- (2) Zatvorski obrazovni program Sveučilišta u Bostonu osnovan je 1972. godine od kada nudi studentske programe zatvorenicima uz nadoplatu. Danas program nudi više od 600 tečajeva u raznim disciplinama, te prvostupničke i magistarske diplome studentima. Zatvorenici koje žele participirati u nekom od obrazovnih programa Sveučilišta u Bostonu moraju proći četverodijelni ispit. Zanimljivo je kako ovo Sveučilište nudi i stipendije za zatvorsko osoblje. Gotovo 12 000 zatvorenika sudjelovalo je u njihovim programima od 1970-ih, njih 300 steklo je prvostupničku diplomu, a 39 je čak magistriralo (Strait i Eaton, 2017).
- (3) Program Obrazovanja "Sloboda" u državi Washington 2014. godine u partnerstvu sa Tacoma državnim fakultetom dobiva akreditaciju potrebnu za dodjeljivanje prvostupničkih diploma. Od 2011. godine zajedno sa udrugom Ženskim Selom program nudi zatvorenicama pohađanje fakultetskih studija, ali ne i diplomu. Prve četiri žene koje steknu 90 bodova dovoljnih za stjecanje diplome više stručne spreme dobiju mogućnost diplomiranja u Korekcijskom centru za žene u Washingtonu ("Freedom Education Program (FEP)", bez.dat.).
- (4) Projekt Sveučilišta u Californiji osnovan je 1996. godine i smješten je u zatvoru San Quentin. Program nudi tečajeve iz humanističkih, društvenih, matematičkih i prirodnih znanosti te prvostupničke pripadne diplome. Projekt također nudi tečajeve koji su potrebni za prijelaz na kalifornijska javna sveučilišta i fakultete. Više od 100 profesora i instruktora s fakulteta i sveučilišta u sjevernoj Kaliforniji rade kao volonteri. Programi se financiraju kroz pojedinačne donacije i potpore zaklada. Također, program ne ograničava sudjelovanje na temelju dobi, duljine kazne ili vrste počinjenog kaznenog djela. Procjena iz 2012. godine temeljena na podacima Kalifornijskog kaznenog odjela otkriva kako je stopa recidiva za nova kaznena djela i povrede uvjetnog otpusta među diplomantima ovog programa 17 %, za razliku od 65 % stope recidiva svih otpuštenih zatvorenika (Strait i Eaton, 2017).

(5) Sveučilište Iznad Rešetki u državi Wahington program je koji je započet sredinom 2000-ih kada su dva volontera krenula podučavati poslovno upravljanje, kreativno pisanje i afroameričku povijest unutar Državnog popravnog zavoda u Monroe, Washingtonu. Iz toga se razvila neprofitna organizacija koja nudi visoko obrazovanje i tečajeve usavršavanja za više od 1100 zatvorenika u 2 objekta svaki semestar. Čelnici programa usko surađuju s Klubom zatvorenih afroamerikanaca koji su 1972. godine osnovali afroamerikanci na izdržavanju kazne zatvora u Državnom popravnim zavodu Monroe (Strait i Eaton, 2017).

U usporedbi s Hrvatskom, zatvorenici SAD-a daleko su više neobrazovani (njih 41 % nema završenu srednju školu) (Bender, 2018). Ono svakako predstavlja velik teret kaznenim tijelima SAD-a, osobito ukoliko se obrazovanje organizira za one zatvorenike s kratkim kaznama čije se završavanje obrazovanja teško prati po izlasku iz zatvora. Projekt zatvorskih studija i pripadajući mu Nacionalni imenik programa primjer je dobro uspostavljene baze programa, koja je lako dostupna, jasna i detaljna. Upravo takva baza nedostaje Hrvatskoj, u kojoj je iznimno teško saznati koji se obrazovni programi nude, kako se izvode i ostale pojedinosti istih. Iako još uvijek u SAD-u prevladavaju predavanja licem u lice, vidljiv je spori pomak ka tehnološkoj modernizaciji i uvođenju online predavanja. Osim Nacionalnog imenika obrazovnih programa, SAD se može pohvaliti Pell potporama odnosno stipendijama namijenjenima onim zatvorenicima koji pokažu trud i visoku razinu odgovornosti. Tako npr. zatvorenici koje žele participirati u nekom od obrazovnih programa Sveučilišta u Bostonu moraju proći četverodijelni ispit (Strait i Eaton, 2017), a Program Obrazovanja "Sloboda" u državi Washington daje mogućnost diplomiranja najboljim zatvorenicama studenticama ("Freedom Education Program (FEP)", bez.dat.). Takav sistem djeluje motivirajuće na same zatvorenike dajući im do znanja kako će im se "vrata otvoriti" ukoliko se potrude. Unatoč očitim manjkavostima kaznenog sustava i politike zatvaranja SAD-a, može se primijetiti kako Amerikanci visoko cijene obrazovanje te ulažu velike napore u obrazovanje zatvorenika.

10.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

Zatvorska populacija Engleske i Walesa iznosila je 82.710 zatvorenika u lipnju 2019. godine. Iako je broj zatvorenika u posljednje 2 godine neznatno pao, dokazi upućuju na to da su se

povećale potrebe zatvorske populacije, s trendom povećanja broja starijih zatvorenika i većom prisutnošću droga, alkohola i oružja u zatvorima ("Institute for Government (IFG)", bez.dat.).

U tečajevima ponuđenim u zatvorima Engleske i Walesa sudjelovalo je čak 67.663 zatvorenika. Njih 29.723 pohađalo je tečajeve ispod razine 2., 24.772 sudjelovalo je na tečajevima 2. razine, 1.226 na tečajevima 3. razine te njih 8 na razini 4. razine. Oko 30 000 zatvorenika prošlo je tečajeve funkcionalnih vještina (Ministry of Justice, 2021).

Tijekom prvih dana izdržavanja kazne zatvora procjenjuje se zatvorenikovo znanje pismenosti i matematike radi utvrđivanja najprikladnijeg obrazovnog programa. U svakom zatvoru postoji Odjel za obrazovanje, i zatvorenici mogu sudjelovati u raznim tečajevima i obukama za stjecanje vještina i kvalifikacija. Obrazovni programi uključuju akademske i strukovne tečajeve. Akademske tečajeve jesu vezani uz npr. matematičke vještine, pismenost (čitanje i pisanje), tečajevi engleskog jezika, umjetnosti i poslovnih studija. Strukovni tečajevi podrazumijevaju tečajeve npr. vodovodne instalacije, frizerskih usluga i zidarstva (Prison Reform Trust, 2018).

Svaka osoba koja je pravomoćno osuđena i trenutno služi kaznu u Engleskoj, Walesu, Kanalskim otocima ili na otoku Man ima pravo prijaviti se Povjerenju zatvorskog obrazovanja (Prison Education Trust PET)- vodećoj organizaciji za financiranje obrazovnih tečaja i edukacijskih programa na daljinu. Od svog osnutka 1989. godine financirala je više od 42 000 zatvorenika. Potpore su uglavnom dodijeljene na temelju motivacijskih pisama podnositelja zahtjeva, preporuka osoblja zatvora, odabira prikladnog tečaja i dokaza o sposobnosti zatvorenika da završi tečaj tijekom ostatka svoje kazne zatvora. Tijekom 2019. godine PET je proveo transparentniji i digitalni postupak prijave koji je zamijenio pismo (Prisoners' Education Trust, 2019).

PET najprije nudi kratke tečajeve za one zatvorenike koji nisu sigurni u vlastite vještine učenja, a željeli bi se okušati u nečemu prije nego upišu puni tečaj na višem stupnju. Od kratkih tečajeva zatvorenici mogu birati između:

- 1) Posao, računovodstvo i knjigovodstvo
- 2) Građevinarstvo, obrt, zdravlje i sigurnost
- 3) Mentalno zdravlje i savjetovanje i
- 4) Sport i prehrana.

Osim kratkih tečajeva, PET nudi i srednjoškolske programe i *GCSE* odnosno Opće uvjerenje o stečenom srednjoškolskom obrazovanju. Neki od ponuđenih i dostupnih programa zatvorenicima jesu program poslovanja, engleskog jezika, engleske literature, povijesti, matematike, psihologije i sociologije. Također, zatvorenicima su dostupni i programi naprednog stadija (A- LEVEL) koji u Ujedinjenom Kraljevstvu označavaju posljednje 2 godine srednjoškolskog obrazovanja. Oni su omogućeni u 2 dijela, na način da zatvorenik tek nakon uspješnog prolaznog ispita prvog dijela može upisati drugi dio. Neki od ponuđenih smjerova A- LEVELA jesu posao, stare civilizacije, ekonomija, engleski jezik i literatura, pravo i matematika.

Open University jedan je od najvećih sveučilišta Velike Britanije te nudi studijske programe osobama na izdržavanju kazne zatvora. Neki od ponuđenih studijskih programa jesu Studij Umjetnosti, Studij Poslovanja, Upravljanja i Informacijskih tehnologija, Studij Građevinarstva, Zdravlja i Sigurnosti, Studij Savjetovanja, Mentorstva i Podučavanja, Studij Financija i mnogi drugi (Prisoners' Education Trust, 2021).

Haven Distribucija registrirana je dobrotvorna organizacija od prosinca 2001. godine, s ciljem pružanja praktične podrške zatvorenicima Velike Britanije putem kupnje obrazovne literature za one zatvorenike koji trenutno pohađaju tečajeve, omogućavanjem pristupa rječnicima onim zatvorenicima čiji prvi jezik nije engleski i pristupa rječnika i knjigama namijenjenima zatvorenicima s disleksijom i drugim poteškoćama čitanja. Haven nastoji poboljšati samopoštovanje zatvorenika u Ujedinjenom Kraljevstvu, pružajući strukturiranu uslugu koja će omogućiti zatvoreniku resocijalizaciju u zajednicu. Havenom upravlja proaktivni volonterski Upravni odbor s minimalnim tekućim troškovima te je financiran privatnim zakladama. Prema godišnjem izvješću Haven Distribucije za 2017-2018 godinu Haven je isporučio čak 2576 knjiga u preko 100 zatvora diljem Ujedinjenog Kraljevstva (Haven Distribution, 2018).

Ministarstvo pravosuđa Engleske odabralo je City i Guilds ekskluzivnim pružateljem kvalifikacija u Engleskim zatvorima za matematiku, engleski, konstrukciju i ugostiteljstvo. Više od 120 zatvora diljem engleske surađuju sa City i Guilds kako bi podržali više od 60 000 mladih i odraslih u kaznenim tijelima na godišnjoj bazi. U prvoj godini rada, dobrotvorna udruga The Clink smanjila je recidivizam na samo 10 % (u usporedbi s tada nacionalnim prosjekom od 47 %), a njeni diplomirani studenti svoje kvalifikacije su ostvarili putem tečajeva ugostiteljstva i hortikulture City i Guildsa. City i Guilds funkcionira putem mrežnog sustava

SmartScreen na kojem se nalaze materijali potrebni za pojedine tečajeve. Učitelji preko njega mogu pristupiti i preuzeti planove lekcija, brošure, primjere zadataka, primjere shema rada, aktivnosti i vodiče za reviziju. Učenici preko istog digitalnog sustava imaju pristup videozapisima i interaktivnom e-učenju koje objedinjuje stvarne primjere i primjenu vještina. U pogledu procjena i ispita učenicima su dostupne fleksibilne metode provjera poput online ispita putem Virtualnih Kampusa i uobičajenih papir- olovka ispita. City i Guilds surađuje s kampanjom Band the Box. Ono je inicijalno američka kampanja zagovornika bivših zatvorenika čiji je cilj bio ukloniti pitanje o prijašnjem kažnjavanju prilikom prijave za posao. Kad im se pruži prilika, bivši prijestupnici često se pokažu kao izvrsni zaposlenici premašujući očekivanja poslodavaca. City i Guilds također surađuje sa St Giles Trustom kroz njihov program Fonda za razvoj vještina kako bi unaprijedila vještine savjetnika koji pomažu prijestupnicima i bivšim prijestupnicima pri zapošljavanju. Savjetnici su osposobljeni za pružanje podrške pri zapošljavanju, savjetovanje i davanje smjernica, a često su oni sami bivši prijestupnici ili osobe nepovoljne životne pozadine. Dobivši 100 000 funti putem Fonda, St Giles Trust omogućio je trening 63 savjetnika koji trenutno rade s preko 100 ljudi za koje je 3 puta veća vjerojatnost da će biti zaposleni nakon što su imali kontakt sa St Giles Trustom. Procijenjena ušteda iznosi čak 6,5 milijuna funti tijekom 3 godine- što pokazuje i utjecaj koji zapošljavanje ima na sprječavanje recidivizma (City and Guilds, 2019).

Može se uočiti širok spektar ponuđenih obrazovnih programa zatvorenicima Ujedinjenog Kraljevstva, od akademskih poput tečajeva stranih jezika pa sve do strukovnih poput keramičara i zidara. Ne izostaju niti fakultetski programi koji također nude širok spektar predmeta. Poput Američke Pell potpore, Velika Britanija putem Povjerenja zatvorskog obrazovanja financira određeni broj zatvorenika koji se dokažu "vrijedni" financiranja, a isto Povjerenje osmislilo je i probne tečajeve za one zatvorenike koji bi se željeli okušati u akademskom životu, a nisu spremni za posvećivanje većim tečajevima i programima (Prisoners' Education Trust, 2019). S obzirom da su zatvorenici često sami niskog samopouzdanja i nesigurni u vlastite sposobnosti, osobito one akademske prirode, ovakvi kratki "probni" tečajevi uistinu mogu poslužiti kao "odskočna daska" onim zatvorenicima koji su sposobni za više. SmartScreen mrežni je sustav visoke funkcionalnosti (City and Guilds, 2019), a podsjeća na mrežne sustave danas široko dostupne studentima i učenicima širom svijeta. Činjenica da zatvorenik student može u bilo kojem trenutku pristupiti materijalima koji su pohranjeni na mreži, te se vratiti na gradivo koje mu nije dovoljno jasno djeluje motivirajuće i manje zastrašujuće od sistema prisutnih u Hrvatskim kaznenim tijelima, u kojima, prema

istraživanju Anđel (2020) zatvorenici navode kako je ispitni materijal ono što sami napišu u vlastite bilješke tijekom predavanja.

10.3. Švedska

Obrazovanje odraslih ima dugu tradiciju u Švedskoj. Ono se izvodi u različitim oblicima, od općeg obrazovanja do programa obuke i tečajeva. Jedno od temeljnih načela švedskog obrazovanja je da mu svi moraju imati jednak pristup, bez obzira na spol, etničku i socijalnu pripadnost i nacionalnost (Regeringskansliet, 2006./2007; prema Kosmidou, 2011).

U Švedskoj postoji 46 zatvora i 33 istražna zatvora, a zatvorenici se često premještaju iz jednog zatvora u drugi stoga je važno imati nacionalnu obrazovnu organizaciju. To je omogućeno uspostavljanjem Centra za učenje zbog kojeg zatvorenici mogu nastaviti studij gdje god se nalazili (Kosmidou, 2011).

Na osnovu prethodno utvrđenog obrazovnog stupnja osuđenika, osobnih okolnosti i potrebama svakog osuđenika ponaosob određuje se individualni plan obrazovanja. Oni s niskim stupnjem prethodnog obrazovanja, kao što su oni slabe ili nikakve pismenosti i matematičkih sposobnosti imaju prednost u odnosu na bolje obrazovane osuđenike. Obrazovne aktivnosti koje su na raspolaganju osuđenim osobama prate plan i program onih obrazovnih aktivnosti dostupnih građanima na slobodi (Nordic Cooperation, 2009; prema Ilijić, Pavićević i Glomazić, 2016).

Centar za učenje pruža formalno opće obrazovanje (poput matematike, znanosti, švedskog jezika), a strukovno obrazovanje provodi i financira nacionalna Agencija za tržište rada. Zatvori pojedinačno po vlastitom nahođenju određuju isporuku i financiranje neformalnih oblika educiranja. Prema tome, mogućnosti strukovnog obrazovanja variraju od jedne zatvorske ustanove do druge. U svakom švedskom zatvoru postoji jedan Centar za učenje s jednim ili više učitelja kvalificiranih za predavanje na razini više srednje škole i osnovne razine obrazovanja (Hawley, Murphy i Souto-Otero, 2013).

Svaki učitelj radi s učenikom licem u lice i na daljinu. S obzirom da svaki učitelj nije stručan u svim područjima obrazovanja, omogućeno je online učenje na daljinu pri čemu oni učitelji koji se nalaze u ustanovi u kojoj je smješten zatvorenik koji pohađa nastavu na daljinu preuzimaju ulogu mentora ili instruktora/ tutora. Na taj način zapravo svaki zatvorenik ima podršku 2 učitelja u procesu obrazovanja. Obrazovanje je potpuno individualno. Ako negdje u

zemlji postoji makar jedan zatvorenik koji želi učiti npr. francuski jezik, ono će mu se omogućiti. On ne mora čekati da se skupi grupa od više učenika kako bi se organizirao tečaj. Također, zatvorenici uče svojim tempom, mogu započeti u bilo koje doba godine i imaju svoj vlastiti plan studija. U slučaju da je zatvorenik započeo tečaj te iznenada prebačen u drugi zatvor, on nastavlja raditi s istim učiteljem dok tečaj ne završi i dok ne podnese ocjenu (Kosmidou, 2011).

Ključni alat za podršku zatvorskom obrazovanju u Švedskoj je računalna platforma "Net Center". On omogućava zatvorenicima pristup više od 130 predmeta/ područja obrazovanja, od osnovnih vještina do višeg stupnja. Komunikacija između nastavnog osoblja i zatvorenika vrši se upravo putem Net Centra (Hawley, Murphy i Souto-Otero, 2013). Putem njega učitelji otvaraju virtualni forum (učionicu) koji koriste za pisanje zatvorenicima, slanje materijala i poticanje u procesu učenja. Prema sigurnosnim zahtjevima dopušten je samo jedan na jedan forum odnosno razgovor, što znači da se mogu sastati samo jedan učitelj i jedan učenik. Zatvorenici ne mogu stupiti u kontakt ni s kim drugim, osim sa svojim učiteljem kojemu mogu slobodno pisati, postavljati pitanja, slati zadatke itd. Osim učitelja u Centru za učenje zaposlena su i 2 karijerna savjetnika, smještena u glavnom uredu. Oni također podržavaju zatvorenike/učenike putem Net Centra kao i učitelji, ili telefonskim razgovorima. Struktura poslužitelja Net Centra smještena je centralno u sjedištu i potpuno je odvojena od informacijskog sustava zatvorske uprave. Pristup poslužitelju omogućen je putem tunelske veze pomoću interneta. Net Centar razvilo je privatno poduzeće, a odabrano je prema sigurnosnim zahtjevima. Sav softver za predavanja i osobne dokumente zatvorenika učenika nalazi se u Net Centru. Učenici u pravilu ne mogu pristupiti otvorenom internetu, ali im uprava zatvora može odobriti pristup za, npr., polaganje ECDL online ispita ili drugih zahtjeva visokog obrazovanja. Ono se međutim rijetko odobrava budući da studenti moraju biti konstantno nadzirani tijekom pristupa otvorenom internetu. U Centrima za učenje osim učitelja rade i zatvorenici na raznim predmetima, a tamo je dopušteno i komunicirati. Takva razmjena iskustava i znanja između zatvorenika smatra se iznimno vrijednom (Hammerschick, 2010).

Skandinavske zemlje, osobito Švedska dobar su primjer razumijevanja potreba zatvorenika na način da se tretiraju na osnovu njihovih potreba, potencijala i prilika, te se nastavno na to programi obrazovanja osuđenika u Švedskoj unaprjeđuju, prilagođavaju i neprekidno razvijaju (Ilijčić, Pavićević i Glomazić, 2016).

Švedska je obrazovanje zatvorenika odlučila centralizirati putem osnivanja Centra za učenje (Hawley, Murphy i Souto-Otero, 2013), zbog čega sustav zatvorskog obrazovanja Švedske možemo opisati kao visoko organiziran i fleksibilan. Jedna od mana njihova sustava obrazovanja jesu strukovni programi čiji predmeti variraju od ustanove do ustanove (Hawley, Murphy i Souto-Otero, 2013), zbog čega zatvorenici nemaju jednak opseg ponude. Međutim, oni obrazovni programi koji se odvijaju online obuhvaćaju širok spektar predmeta, i svaki zatvorenik ima podršku 2 učitelja u svom procesu obrazovanja (Kosmidou, 2011). Upravo putem mreže Net Centar zatvorenici mogu pristupiti materijalima, ispitima, konzultacijama (Hawley, Murphy i Souto-Otero, 2013). Pri tome, praksa jedan na jedan, odnosno u potpunosti individualno učenje ima svojih mana i prednosti. Tako npr. zatvorenik koji bi se bojao pitati profesora o boljem pojašnjenju nečega u grupi u prisustvu drugih učenika, u individualnom radu s profesorom vrlo vjerojatno ne bi imao takvu zadržku. Međutim, odsustvom interakcije s drugim učenicima, a time i nemogućnosti razmjene znanja i iskustava opada kvaliteta obrazovanja zatvorenika. Za razliku od Velike Britanije i SAD-a, Švedska nudi besplatno obrazovanje svojim zatvorenicima bez obzira na njihovu pozadinu, ponašanje, trud ili motiviranost. Iako takve prakse uglavnom nailaze na osudu javnosti, Švedska se može pohvaliti jednim od najmanjim stopama recidivizma (Jackson, 2020), a besplatno obrazovanje zasigurno predstavlja jedan od većih razloga tomu.

10.4. Finska

Finska broji 26 zatvorskih objekata sa samo 2878 zatvorenika (World Prison Brief (WPB), 2020). U Finskoj se obrazovanje zatvorenika dijeli na stručno obrazovanje i opće obrazovanje. Obično su polovica obrazovnih programa tečajevi koji vode do profesionalnih kvalifikacija (Koski i Miettinen 2007; prema Mertanen i Brunila, 2018). Također, osmišljeni su takozvani pripremni programi koji se usredotočuju na izgradnju znanja i vještina kako bi zatvorenici kasnije mogli pohađati neki od ponuđenih programa. (Koski i Miettinen 2007; prema Mertanen i Brunila, 2018).

Svo obrazovanje za zatvorenike pružaju vanjske obrazovne institucije. Za sada ne postoji nekakva organizirana središnja struktura za online učenje, niti internet platforme. Međutim, svi zatvori imaju samostalna računala koja zatvorenici mogu koristiti, ali bez pristupa internetu. Zatvorenici mogu naučiti kako koristiti računalo, obraditi tekst, napraviti izračune... Neki

zatvori nude informacijsku obuku, ali također bez pristupa internetu. Kako bi se zatvorenike ipak naučilo koristiti internetom neke škole nude demonstracije, pa npr. zatvorenici mogu pristupiti e- pošti i materijalima za učenje (Hammerschick, 2010).

Jedna od institucija koja je dobila dozvolu za organiziranje zatvorskog obrazovanja izdanu od finskog Ministarstva obrazovanja i kulture je Federacija Obrazovanja u Jokilaaksotu (JEDU), edukacijski centar koji organizira strukovno obrazovanje i obuku u finskim zatvorima. Ona je najveći akter na tom području ako se u obzir uzima broj učenika. Zatvorsko obrazovanje dio je finskog obrazovnog sustava i obično se odnosi na opće i stručno obrazovanje i osposobljavanje zatvorenika. JEDU nudi zatvorenicima mogućnosti pohađanja više različitih programa poput metaloprerađivačke industrije, rad na strojevima i proizvodna tehnologija, prerada drveta i tehnologija vozila. Danas je moguće steći i više strukovne kvalifikacije i specijalističke strukovne kvalifikacije (Somersaari, 2018). Jedan od poznatijih fakulteta u Finskoj- Fakultet strukovnih i kulturalnih znanosti u Piippoli nudi ugodno, podržavajuće, internacionalno i moderno tehnološko okruženje za učenje. Uz učenike na samom fakultetu, ova institucija podučava i oko 130 učenika u 6 zatvora smještenih oko sjeverne Finske. Neke od strukovnih kvalifikacija koje ovaj fakultet nudi jesu za obrt i dizajn (obrtnik), preradu drveta (stolar), audiovizualne komunikacije i pomoć u medijima (The Federation of Education in Jokilaaksot, 2020).

Finska je 2019. godine ponudila obrazovanje o umjetnoj inteligenciji zatvorenicima u finskim zatvorima. Pia Puolakka, voditeljica projekta u Finskoj agenciji za kaznene sankcije rekla je kako je agencija tražila nove načine da podrži obrazovanje i prekvalifikaciju zatvorenika u sve važnijem znanstvenom području- umjetnoj inteligenciji. Tada su se dosjetili kako bi iznimno popularni tečaj "Elementi umjetne inteligencije" (eng Elements of AI) Sveučilišta u Helsinkiju bio odličan odabir za zatvorenike, i kao rezultat pregovora tečaj je postao dostupan u svim finskim zatvorima. Program je dizajniran za nestručnjake i osobe bez iskustva u programiranju ili složenoj matematici, te je sjajan primjer velikog internetskog tečaja otvorenog tipa kojeg svatko može pohađati. Ubrzo nakon pokretanja u svibnju 2018., postao je najpopularniji tečaj ikad ponuđen na Sveučilištu u Helsinkiju i ocijenjen je najboljim internetskim tečajem umjetne inteligencije na svijetu. Trenutno je dostupan na 5 različitih jezika i bit će prevedem na sve službene jezike Europske unije. Oko 20ak zatvorenika završilo je tečaj do travnja 2020. godine, a za neke od njih tečaj je potaknuo zanimanje za daljnje educiranje na tom području. Jedan zatvorenik koji je završio Elemente umjetne inteligencije sada studira na Open Universityu (The Finnish Center for Artificial Intelligence (FCAI), 2020).

Imajući na umu često slabe akademske vještine zatvorenika, Finska je razmišljala korak unaprijed uvođenjem pripremnih programa zatvorenicima kako bi izgradili vještine i znanja potrebne za učenje (Koski i Miettinen 2007; prema Mertanen i Brunila, 2018). Ovakvi pripremni programi mogli bi prevenirati kasnije poteškoće vezane uz učenje i obavljanje akademskih obaveza, kao i odustajanje od pohađanja programa radi prezasićenosti informacijama i slabih vještina organiziranja. Upravo zbog toga, ovakvi pripremni programi trebali bi se implementirati u kaznena tijela širom svijeta. Jedna od mana finskog zatvorskog obrazovnog sustava je to što ne postoji centralna struktura/odjel zadužen za obrazovanje zatvorenika zbog čega postoje obrazovne neujednačenosti u kaznenim tijelima diljem Finske. Ono čime se Finski zatvorski obrazovni sustav može pohvaliti je strukovno obrazovanje koje obiluje različitim programima koji se odvijaju u učionicama opremljenim vrhunskim strojevima i uređajima (The Federation of Education in Jokilaaksot, 2020). Također, Program umjetne inteligencije koji se izvodi u svim zatvorima Finske (The Finnish Center for Artificial Intelligence (FCAI), 2020) primjer je tečaja osmišljenog imajući u vidu trenutne moderne zahtjeve tržišta. Program umjetne inteligencije planira se uskoro prevesti i na ostale jezike (The Finnish Center for Artificial Intelligence (FCAI), 2020) što pruža nadu o uvođenju ovakvog tečaja u plan i program kaznenih tijela Republike Hrvatske.

10.5. Norveška

Norveška od 2021. broji 33 jedinice koje se sastoje od 58 zatvora, u kojima kaznu zatvora služi 3816 zatvorenika (WPB, 2020). Ima jedne od najnižih stopa recidiva na svijetu- samo 20 % (u usporedbi s npr. SAD-om koji ima 76,6 %) (Sterbenz, 2014).

Formalno obrazovanje zatvora u Norveškoj uključuje osnovnu i srednju školu, tečajevе za radno osposobljavanje, stručno osposobljavanje i tercijarne studije (Eikeland i sur., 2009). Iako korekcijsku službu nadgleda Ministarstvo Pravosuđa, Ministarstvo Obrazovanja i Istraživanja ima profesionalnu i financijsku odgovornost za zatvorsko obrazovanje. Prema tome, obrazovanje u norveškim zatvorima vode dva ministarstva. Prije je obrazovnim aktivnostima upravljala kriminalistička služba, a ono je danas dio Zakona o obrazovanju (Tønseth i Bergsland, 2019).

Okružne vlasti odgovorne su za administrativne i akademske aspekte zatvorskog obrazovanja, a lokalne škole za praktične i pedagoške aspekte. Okružni guverner Hordalanda ima nacionalnu

odgovornost za svo obrazovanje u zatvorima Norveške. Uz redovnu nastavu, postoje i follow-up tečajevi koji omogućuju zatvorenicima da završe svoje započeto obrazovanje i nakon izlaska iz zatvora. Takvi tečajevi podložni su istom upravnom sustavu kao i redovito obrazovanje unutar zatvora, s održanim redovitim nastavnim programom, stručnim ispitima i praktičnim testovima (Manger i Langelid, 2005; prema Tønseth i Bergsland, 2019).

Mreža IFI- " Internet za zatvorenike" omogućava Norveškim zatvorenicima pristup obrazovnim programima. Ovaj sustav koristi nastavne materijale dostupne na otvorenom internetu. Prema Hammerschicku (2010) međunarodna tvrtka odgovorna je za odijeljivanje web stranica u kategorije. Internet i web stranice koje su dostupne zatvorenicima ograničene su na one kategorije koje se smatraju sigurnima (Hammerschick, 2010).

Kada računalo pristupi IFI domeni (mreži), sustav zaključava računalo radi ograničenja neovlaštenog pristupa internetu. Centar bilježi tko je pristupio internetu, što je zatvorenik pregledavao, u koje je vrijeme posjetio web stranicu i za kojim je računalom sjedio. E- učenje odvija se u učionicama namijenjenima zatvorenicima učenicima. Ne postoje standardizirani koncepti na kojima se odvija e- učenje već ono ovisi o učiteljima koji su zaposlenici vanjskih obrazovnih institucija. U Norveškom zatvorskom sustavu nema internih učitelja. Škole odgovorne za obrazovanje i osposobljavanje u zatvoru također pomažu zatvorenicima da nastave obuku ili tečaj nakon puštanja na slobodu (Hammerschick, 2010).

U svijetu poznat kao jedan od najhumanijih zatvora- Halden zatvor u Norveškoj, nudi širok spektar obrazovanja; od učenja čitanja i pisanja do obrazovanja na sveučilištu. Zatvorenici mogu birati između više različitih strukovnih smjerova poput građevinarstva, prerade hrane, tehničke i industrijske proizvodnja, dizajna i izrade predmeta i elektrotehnike. Ako zatvorenik nije završio osnovno obrazovanje ili sam zahtjeva osnovnoškolsko obrazovanje, zatvor će ono i organizirati. Neki od kraćih tečaja koje zatvor Halden nudi jesu tečaj vožnje kamiona, tečaj zavarivanja, tečajeve stranih jezika, dizajna, gitare i sl. (Norwegian correctional service, 2019). Briga oko zatvorenika ne staje s njegovom izdržanom kaznom zatvora, pa tako Norveška vlada garantira maksimalno moguće osiguranje da se otpuštenom zatvoreniku omogući stanovanje, zaposlenje, obrazovanje, zdravstvena skrb, tretman ovisnosti i ostalo potrebno u svrhu njegove reintegracije u društvo (Butorac, Gracin i Stanić, 2017; prema Maloić i Brkić, 2019).

Iako na prvi pogled zatvorski obrazovni sustav Norveške djeluje neorganizirano jer njime upravljaju 2 ministarstva, odnosno okružne vlasti i lokalne škole (Tønseth i Bergsland, 2019), ono je pomno osmišljeno i kvalitetno ugrađeno u zatvorski sustav, pružajući zatvorenicima

najbolje ponude strukovnih i akademskih tečajeva. Zatvorenici pristupaju obrazovnim materijalima putem IFI mreže koja ima otvoren pristup internetu. Većina zemalja ne dopušta zatvorenicima pristup otvorenoj mreži zbog sigurnosnih rizika, međutim Norveška se pobrinula za taj problem te je internet ograničila na sigurne kategorije. Dodatan plus jesu profesori i stručnjaci koji dolaze izvana odnosno predaju na vanjskim sveučilištima (Hammerschick, 2010), što doprinosi kvaliteti obrazovanja. Također, follow-up tečajevi omogućavaju zatvorenicima nastavak obrazovanja nakon izlaska iz zatvora (Manger i Langelid, 2005; prema Tønseth i Bergsland, 2019) što potvrđuje kvalitetu postpenalnog prihvata Norveške. U dokumentarnoj seriji "Najstroži zatvori na svijetu" jedna od epizoda snima se u zatvoru Halden te se intervjuira zatvorenik koji iščekuje kulinarsku diplomu. U pozadini se razaznaje moderno opremljena kuhinja, a zatvorenik iskazuje zadovoljstvo obrazovnim programom koji pohađa (McGown i McConnell, 2018). Iako se raspravlja o "previše humanom" pristupu Norveške prema svojim zatvorenicima, ona se može pohvaliti jednim od najnižih stopa recidivizma na svijetu (Sterbenz, 2014), što svakako upućuje na pozitivne ishode humanog postupanja sa zatvorenicima.

10.6. Belgija

U Belgiji postoje tri jezične zajednice (zajednica koja govori flandrijski, ona koja govori francuski, njemački, te dvojezično područje glavnog grada Bruxellesa). Prema tome, za obrazovanje u zatvorima odgovorne su jezične zajednice. Strateški plan pomoći i usluga zatvorenicima odnosi se na zajednicu flamanskog govornog područja, pokrivajući regije Flandrije i Bruxellesa. Flamanska regionalna vlada odgovorna je za pružanje obrazovanja (kao i zdravstva, socijalne skrbi, zapošljavanja, kulture i sporta) svim svojim građanima, a strateški plan imao je za cilj takve usluge organizirati posebno za zatvorenike. Filozofija strateškog plana je uvođenje vanjskog svijeta u zatvor radi ljudskih prava zatvorenika. S obzirom da su pravna pitanja zatvorenika federalna nadležnost, a obrazovanje regionalna, potrebna je suradnja svih strana kako bi se omogućilo najbolje rješenje. Od 2008. godine, predmeti i tečajevi dostupni zatvorenicima Belgije jesu opće obrazovanje (za one s nezavršenom osnovnom i srednjom školom), održavanje automobila, konstrukcija, trgovina, domaćinstvo, informacije i komunikacije, hlađenje i grijanje, agrokultura i hortikultura, mehanika (elektornika), moda i jezici. Ključni uspjeh strateškog plana bila je činjenica da je vanjski svijet

doveo u zatvor. Profesori i učitelji dolaze podučavati zatvorenike, umjesto da se podučava osoblje Ministarstva pravosuđa. Radi toga, zatvorenici imaju iznimnu korist slušati predavanja obučenih i vještih učitelja izvana koji su informirani o najnovijim dostignućima i modernim nastavnim tehnikama. Upravo zbog toga, zatvorenici se tijekom nastave osjećaju kao studenti što ih dodatno motivira na daljnji napredak u obrazovanju. Dodatni faktor uspjeha je taj da zatvorenici dobivaju potvrde vanjskih obrazovnih institucija, bez referenci da su kvalifikaciju stekli prilikom izdržavanja kazne zatvora (Hawley, 2012).

Zbog pandemije Covid- 19 i s njim povezanim mjerama zatvorenici u zatvorima bili su "dvostruko" zatvoreni, odnosno izolirani. Nisu bili dopušteni posjeti obitelji ili prijatelja, malo je bilo prilika za komunikaciju, ograničena je bila pomoć i usluge s manje radnih mogućnosti i obrazovanjem na čekanju. U sjeveroistočnoj regiji Flandrije učitelji CVO Edukempena i koordinatori obrazovanja VOCVO (Flemanski centar za podršku obrazovanja odraslih) odlučili su se za alternativu kako bi riješili problem obrazovanja zatvorenika. U svibnju 2020. godine započeli su s učenjem na daljinu i to sa satima Nizozemskog, Španjolskog, Francuskog i Uvoda u računovodstvo. Srećom, svi učitelji rođeni su u analognoj eri pa nastavu nije bilo teško organizirati. Učitelji su pripremali nastavni materijal, uključujući i zadatke za zatvorenike koji su se ispisivali u uredu tajnice. Potom su svežanj materijala za svakog učenika stavljali u kovertu te su one dostavljali dva puta tjedno portirima zatvora. U isto vrijeme su se prikupljali i vraćali u školu riješeni zadaci prethodnih dana od strane zatvorenika kako bi učitelji mogli dati povratne informacije (International Network of Penitentiary Education, 2020).

Činjenica da u Belgiji postoje 3 jezične zajednice otežava uspostavu zajedničkog obrazovnog sustava u kojem bi svi zatvorenici imali jednake mogućnosti i uvjete. Tako npr. Strateški plan pomoći i usluga, osmišljen s ciljem dovođenja vanjskog svijeta u zatvor, odnosi se samo na zajednicu flamanskog govornog područja (Hawley, 2012). Takva neujednačenost i očite razlike u postupanju sa zatvorenicima u pokrajinama Belgije ukazuje na potrebu za stvaranjem centralnog odjela zaduženog za pružanje obrazovanja zatvorenicima. Belgija je u situaciji pandemije COVIDa-19 odlučila prilagoditi sustav obrazovanja zatvorenika uvođenjem učenja na daljinu odnosno online nastave (International Network of Penitentiary Education, 2020), te time pokazala spremnost na adaptaciju u kriznim situacijama. Ukoliko se takav sustav online nastave pokaže uspješnim, ne bi čudilo ukoliko Belgija, a potom i ostale zemlje po uzoru na nju uvedu sve više takvih i sličnih metoda obrazovanja.

11. Digitalna inkluzija

Cjeloživotno učenje obuhvaća učenje od predškolske dobi do nakon umirovljenja. Vezano uz učenje odraslih, ono je ključni element za postizanje ciljeva Europske Strategije 2020. (Europska komisija, 2010; prema Monteiro, Barros i Leite, 2015), s ciljem modernizacije socijalnih politika, povećanja konkurentnosti i postizanja inkluzivnog gospodarskog rasta. Ovi spomenuti koncepti primjenjuju se i na zatvorsko obrazovanje kako zagovara Preporuka Vijeća Europe o obrazovanju u zatvoru (2011; prema Monteiro i sur., 2015) gdje stoji da "Obrazovanje za zatvorenike treba biti poput obrazovanja predviđenog sličnim dobnim skupinama u vanjskom svijetu, a spektar mogućnosti učenja trebao bi biti što širi".

Priznavanjem važnosti Informacijsko komunikacijskih tehnologija (IKT) za obrazovanje i osposobljavanje odraslih, osobito radi širenja mogućnosti cjeloživotnog učenja rezultiralo je stvaranjem brojnih projekata na nacionalnoj i transnacionalnoj razini kako bi se povećao potencijal IKT-a, bilo kao alata za potporu e- učenju/učenju na daljinu ili podučavanja IKT vještina i povećanja digitalne pismenosti među (bivšim) prijestupnicima (Hawley, Murphy i Souto- Otero, 2013). Radi toga, Europska unija financirala je zatvorske projekte namijenjene e- učenju, a neki od njih su prikazani u tablici ispod (Monteiro i sur., 2015).

Tablica 3: Europski zatvorski projekti za e-učenje (GHK, 2010; prema Monteiro i sur., 2015)

Program/ godina	Naziv	Države partneri	Opis programa
Grundtvig, 2005	PIPELINE- Partnerstva u zatvorskom obrazovanju: učenje u umreženom okruženju	Norveška, Češka, Grčka, Danska, Njemačka, Rumunjska, Slovenija, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo	PIPELINE projekt razvijen je kako bi poboljšao obrazovanje zatvorenika u Europi tako što će IKT (informacijsko-komunikacijske tehnologije) učiniti dostupnima učenicima i učiteljima u zatvorskim objektima. Razvijen je i sa ciljem smanjenja vjerojatnosti recidivizma premošćivanjem jaza između života u zatvoru i izvan njega. PIPELINE cilja na zatvorenice, zatvorenike i zatvorsko osoblje.

Grundtvig, 2006	Game on (hrv. "Započnimo igru")	Belgija, Grčka, Italija, Rumunjska, Ujedinjeno Kraljevstvo	Cilj projekta bio je kreirati materijale za e-učenje i e-igre u malim, pristupačnim odjelima, kako bi se poboljšao osobni razvoj i vještine održavanja rada kod zatvorenika i bivših počinitelja, uključujući i dodatno marginalizirane skupine zatvorenika (kao npr. Zatvorenika bez sluha).
	Projekt za ubrzanje razvoja okruženja učenja na daljinu (P.A.D.D.L.E.)	Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka, Finska, Norveška	Projekt je imao za cilj istražiti upotrebu i metode e-učenja na daljinu u partnerskim državama, te može li ono proširiti raspon obrazovanja i osposobljavanja namijenjenog zatvorenicima.
Grundtvig, 2007	Znanje za buduću integraciju marginaliziranih građana i onih u nepovoljnom položaju	Slovenija, Austrija, Njemačka, Estonija, Malta, Rumunjska, Ujedinjeno Kraljevstvo	Cilj projekta bio je razviti novi pristup zatvorskom obrazovanju, kroz uvođenje konceptualnog okvira za razvoj alternativnih odgojnih metoda, pristupa i alata za uspješnu reintegraciju marginaliziranih skupina u društvo. Učitelji koji su radili sa zatvorenicima upoznati su sa integriranim načinom učenja (tradicionalnim i e-učenjem) s naglaskom na 2D i 3D simulacije koje su omogućile veći interaktivnost i neovisnost u procesu obrazovanja.
	Virtualna Europska zatvorska škola	Belgija, Češka, Grčka, Francuska, Irska, Norveška, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo	Glavni cilj projekta bio je povećati sudjelovanje počinitelja u cjeloživotnom obrazovanju, kako bi se osigurala njihova reintegracija u društvo po oslobađanju. Cilj projekta bio je i adresirati identificirane potrebe u pružanju obrazovanja i osposobljavanja u zatvorima.

Leonardo, 2008	Obrazovna infrastruktura za korekcijske službe- Europski Transfer (LICOS)	Njemačka, Austrija, Mađarska, Nizozemska, Norveška, Španjolska	Cilj ovog projekta bio je razviti europski okvir za e- učenje u sklopu zatvorskog obrazovanja, uzimajući u obzir pedagoške, organizacijske, političke i tehničke pristupe, te vodeći računa o sigurnosnim zahtjevima.
Grundtvig, 2009	Obrazovanje putem e-učenja za zatvorenike i zatvorsko osoblje (EEPP)	Italija, Francuska, Rumunjska	Primarni cilj projekta bio je uspostaviti i razviti dijalog između zatvorskog organizacijskog i rukovodećeg osoblja i nastavnika iz obrazovnih organizacija angažiranih za rad sa zatvorenicima, po pitanju problema, dinamike i iskustava vezanih uz upotrebu IKT i učenja na daljinu za one kojima prijeti opasnost od socijalne isključenosti, osobito zatvorenicima i zatvorenicama. Cilj projekta bio je također stvoriti zajednicu nastavnika/mentora koji bi održavali kontinuirani dijalog o tim pitanjima i bili sponzor novih mogućnosti učenja i reintegracije u društvo osoba kojima prijeti socijalno isključenje.

Tehnologija je transformirala način na koji pristupamo većini svakodnevnih zadataka i aktivnosti. Ona utječe na to kako se prijavljujemo za i obavljamo posao, komuniciramo s prijateljima i obitelji, pristupamo državnim i drugim uslugama, upravljamo financijama i zabavljamo se. Ona također ima važnu ulogu u načinu na koji učimo. S druge strane, primarna briga oko usvajanja obrazovne digitalne tehnologije u zatvore je potencijalno narušavanje sigurnosti. Od ostalih razloga tu su i nedovoljni resursi i mogućnosti osoblja za kupiti, implementirati, održati i nadgledati takvu tehnologiju (Tolbert, Hudson i Erwin, 2015).

Unatoč ovim opravdanim zabrinutostima, u korekcijskim ustanovama promjena je vidljiva. Uz naprednu tehnologiju integriranu u druga područja života u ustanovi (poput komunikacije s obitelji putem e- pošte i video poziva), sve veći broj korekcijskih ustanova istražuje način na koji mogu sigurno i isplativo povećati pristup obrazovnoj tehnologiji. Točnije, oni oprezno usvajaju napredne tehnologije u obrazovanju kako bi (Tolbert i sur., 2015):

- Pomogli učenicima zatvorenicima u pridruživanju našem globalno umreženom društvu razvojem i poboljšanjem njihovih računalnih vještina i vještina digitalne pismenosti, postizanjem obrazovnih dobitaka kroz računalno potpomognute poduke, pristupanjem fakultetskim tečajevima i pripremama za posao
- Omogućili učenicima pristup online provjerama (npr. srednjoškolskim ispitima i priznatim stručnim ispitima), a nastavnicima i administratorima omogućili sposobnost mjerenja napretka učenika u svrhu poboljšanja programa
- Proširili resurse za profesionalni razvoj nastavnika i opremili ih s tehnološkim obrazovnim materijalima kako bi poboljšali iskustvo u učionici
- Podržali obrazovni kontinuum za osobe na izdržavanju kazne zatvora putem dijeljenja podataka i usklađivanjem zatvorskih obrazovnih programa i programa osposobljavanja s onima u zajednici i
- Proširili doseg korekcijskih obrazovnih usluga kako bi zatvorenici stekli znanje i vještine potrebne za zapošljavanje i ostvarenje radnog odnosa i postali produktivni članovi društva

Uz gore spomenuto, napredne tehnologije mogu:

- Smanjiti stope recidiva programima obrazovanja. Istraživanje Davisa i sur. (2013; prema Tolbert i sur., 2015) došlo je do spoznaja kako je 43 % manja vjerojatnost povratka u zatvor onih zatvorenika koji su sudjelovali u programima obrazovanja. Napredne tehnologije mogle bi pružiti sredstva za proširenje obrazovnih usluga- dosegnuti veći broj učenika i ponuditi širi i raznovrsniji kurikulum što također utječe na stope recidiva (Tolbert i sur., 2015).
- Olakšati postupak povratka u zajednicu pripremivši zatvorenike za pretragu ponuda zaposlenja; prijavom za posao, novčanom pomoći, upisom na fakultet, rješavanjem otvorenih pravnih pitanja, traženja smještaja boravka, održavanja i razvijanja osobnih odnosa sa svojim mrežama u zajednici. Većina, ako ne i sve aktivnosti zahtijevaju neki oblik računala ili pametnog uređaja te pristup internetu (Tolbert i sur., 2015).

Glavni razlog zašto korekcijske ustanove ne nude svoje obrazovne programe s većim pristupom naprednim tehnologijama je pitanje sigurnosti. Većina ustanova ograničava uporabu računalnih uređaja u prostoru učionice ili računalnom laboratoriju sa zabranom pristupa internetu zatvorenicima. Korekcijske ustanove uglavnom su zabrinute zbog moguće zlouporabe interneta, poput kontaktiranja žrtve, pohrane zabranjenih sadržaja i slika, sudjelovanja u kriminalnim radnjama. Korekcijski administratori čak priznaju kako su zabrinuti i oko zlouporabe tehnologije od strane osoblja (Tolbert i sur., 2015).

Implementiranje naprednih tehnologija u korekcijskom obrazovanju podrazumijeva određene troškove, uključujući kratkoročne, dugoročne te direktne i indirektne. Iako je cijena računala i hardvera znatno opala posljednjih godina (Krohn, 2014; prema Tolbert i sur., 2015), kupnja i održavanje opreme zahtijeva financiranje. Ostali troškovi uključuju softver i godišnje licenciranje i pretplate kod dobavljača. Ustanove, osobito one u ruralnim područjima, mogu se suočiti s troškovima povezanim s osiguravanjem dostupnosti odgovarajućih komunikacijskih i mrežnih kanala. Uz gore navedeno, potrebno je i pomoćno osoblje osposobljeno za korištenje i održavanje opreme i programa, osobito radi manjka tehničke upućenosti korekcijskog osoblja te nemogućnosti pružanja pravilne uporabe i nadzora nad tehnologijom (Tolbert i sur., 2015).

S obzirom na ovakve troškove, državne korekcijske ustanove koje usvajaju napredne tehnologije istražuju različite proračunske pristupe. Razmatranja uključuju slijedeće;

- Trebaju li korekcijske ustanove i njihovi partneri pokriti sve troškove vezane uz kupnju, implementaciju, održavanje i praćenje tehnologije?
- Trebaju li se koristiti sredstva zatvorenika (npr. sredstva ostvarena radom zatvorenika u ustanovi)?
- Trebaju li se neki od ovih troškova (npr. kupnja računala ili telekomunikacijskih uređaja i softverskih paketa) preusmjeriti na zatvorenike i njihove obitelji? I ako da, kakva će klima u ustanovi biti ako si to mogu priuštiti samo neki zatvorenici?
- Koji se dio troškova može ublažiti korištenjem naprednih tehnologija radi modernizacije (npr. prijelaz s papirnatih udžbenika na e- knjige, pojednostavljenje knjižničnih usluga i automatizacija nadzora komunikacije)? (Tolbert i sur., 2015).

Kako bi se prevenirao porast recidivizma, važno je da penalne ustanove omoguće učinkovito obrazovno okruženje koje podrazumijeva odgovarajuću razinu obrazovanja i osposobljavanja, uključujući pristup učenicima usmjeren na njihovu osobnost (Soare, 2016; prema Sivova, Gavrikov i Alexandrova, 2020), integritet i fleksibilnost, kao i zadovoljavanje stvarnih potreba

osuđenika, prije i nakon puštanja na slobodu (O' Brien, 2010; prema Sivova i sur., 2020). Kao najučinkovitiji način obrazovanja zatvorenika smatra se upravo e- učenje na daljinu. Digitalni sustavi presudni su za pružanje visokokvalitetnog obrazovanja (Yang, 2018; prema Sivova i sur., 2020).

Programi učenja na daljinu mogu biti potpuno učenje na daljinu ili kombinacija učenja na daljinu i tradicionalnog učenja u učionici (zvano hibridno ili kombinirano) (Dzhanelli, 2018; prema Sivova i sur., 2020). Masivni otvoreni Internet tečajevi koji nude široko interaktivno sudjelovanje i otvoren pristup putem World Wide Weba ili drugih mrežnih tehnologija najnoviji su pothvati na području obrazovanja na daljinu (Sujova, 2016; prema Sivova i sur., 2020). Pojmovi poput distribuiranog učenja, e- učenja, online učenja, virtualne nastave itd. koriste se kao sinonimi obrazovanja na daljinu (Dragon, 2019; prema Sivova i sur., 2020).

Važno je koristiti IKT u zatvorima zato što će ono omogućiti zatvorenicima pristup relevantnim informacijama i najnovijim znanstvenim materijalima. Uvođenjem ovih tehnologija prevladati će se i problem nedostatka kontinuiteta (Ezechil, 2016; prema Sivova i sur., 2020) za one osuđenike koji su iz nekog razloga premješteni u drugu penalnu ustanovu i koji služe kratkotrajne kazne ili su pušteni ranije. Osobe na izdržavanju kazne zatvora u pravilu imaju ograničen pristup IKT-u i internetu, što se opravdava zahtjevima sigurnosnog režima, sprječavanjem rizika od počinjenja kriminalnih radnji i smatranjem pristupa tehnologiji "luksuzom" koji ne treba biti osiguran od strane zatvorske ustanove. Međutim, u većini zemalja zatvorenici imaju pristup obrazovanju daljinu i dužni su platiti sve ili dio uključenih troškova (Sivova i sur., 2020).

12. Preporuke i izazovi poboljšanja obrazovnog sustava u penalnim ustanovama Republike Hrvatske

Analiziranjem dostupne svjetske literature s naglaskom na izgled i način funkcioniranja obrazovnih sustava penalnih ustanova razvijenih država, te analizom domaćih istraživanja usmjerenih ka penalnom obrazovanju, autorica ovog rada smatra kako je u Hrvatskom penalnom obrazovnom sustavu potrebno:

- Proširiti spektar dostupnih obrazovnih programa, osobito u smjeru povećanja obrazovnih programa koji odgovaraju na potrebe tržišta, u sklopu tercijarnih i kvartarnih djelatnosti poput računalstva i tečajeva stranih jezika
- Omogućiti lakši nastavak obrazovanja nakon izlaska iz zatvora/kazionice, po uzoru na Norveške follow-up tečajeve s održanim redovitim nastavnim programom, stručnim ispitima i praktičnim testovima van zatvora
- Obrazovanje izvoditi pod pokroviteljstvom vanjskih obrazovnih institucija i provoditi od strane kompetentnih stručnjaka
- U većoj mjeri motivirati zatvorenike na pohađanje obrazovnih programa provođenjem motivacijskog intervjua i naglašavanjem pozitivnih ishoda obrazovanja
- Omogućiti pristup višim stupnjevima obrazovanja i pohađanje obrazovnih programa van kaznenih tijela ukoliko se ne radi o visokorizičnim zatvorenicima
- Zapošljavanje većeg broja obrazovnih djelatnika- andragoga i njihovo educiranje s obzirom na zahtjevnost i specifičnost zatvorske populacije
- U sklopu obrazovanja uključiti praktične životne vještine kako bi se zatvoreniku omogućilo bolje upravljanje svakodnevnim životom u zatvoru te ga se pripremito za život u zajednici
- Modernizirati opremu, sredstva i nabaviti materijale potrebne zatvorenicima za pohađanje obrazovnih programa
- Po uzoru na ostale europske države iskoristavati Europske socijalne fondove za stvaranje novih obrazovnih programa ili unaprjeđenja postojećih
- Po uzoru na SAD-ov Nacionalni imenik programa uspostaviti bazu obrazovnih programa dostupnih u kaznenim tijelima Republike Hrvatske
- Po uzoru na SAD-ove Pell potpore i stipendije za zatvorenike Ujedinjenog kraljevstva omogućiti zatvorenicima Hrvatske koji se istaknu kao dobri učenici/studenti financijske potpore kako bi nastavili s obrazovanjem

- Po uzoru na probne tečajeve Ujedinjenog Kraljevstva i pripremne programe omogućene zatvorenicima Finske, osmisliti i implementirati programe koji će zatvorenicima omogućiti stjecanje akademskih vještina i znanja potrebnih za uspješno savladavanje akademskih obaveza
- Implementirati informacijsko- komunikacijske tehnologije u obrazovni sustav penalnih ustanova Republike Hrvatske

Neki od izazova trenutnog obrazovnog sustava kaznenih tijela u Republici Hrvatskoj jesu:

- Nizak proračun kojim kaznena tijela raspolažu te posljedično nemogućnost ulaganja u ljudske i materijalne resurse
- Nedovoljno educirani stručnjaci- andragozi u kontekstu specifičnosti zatvorske populacije
- Prijašnja negativna iskustva obrazovanja zatvorenika te posljedično niska razina motivacije
- Slabe ili nikakve financijske mogućnosti zatvorenika te posljedično nemogućnost pokrivanja troškova obrazovanja
- Neusklađenost ponude obrazovnih programa u kaznenim tijelima Republike Hrvatske

S obzirom da se e- učenje smatra najučinkovitijim načinom obrazovanja i s obzirom da je ono presudno za pružanje visokokvalitetnog obrazovanja (Yang, 2018; prema Sivova i sur., 2020), u slijedećem tekstu autor rada će se osvrnuti na mogućnosti i izazove korištenja informacijsko- komunikacijske tehnologije u kaznenim tijelima Republike Hrvatske.

Implementiranjem informacijsko- komunikacijske tehnologija u zatvorski sustav Republike Hrvatske postigli bi se slijedeći ishodi:

- Povećana inkluzija zatvorenika povećanjem njihove digitalne pismenosti, znanja, sposobnosti evaluacije, analize i komunikacije pomoću digitalnih medija
- Povećana kvaliteta izvođenja nastave zbog interaktivnih, multimedijalnih materijala
- Olakšan pristup materijalima, lekcijama, ispitima i najrelevantnijim znanstvenim spoznajama
- Olakšan nastavak obrazovanja u slučaju premještanja u drugo kazneno tijelo ili izlaska iz zatvora
- Širi spektar ponuđenih obrazovnih predmeta
- Usklađenost ponuđenih obrazovnih programa u kaznenim tijelima Republike Hrvatske

Izazovi implementacije i korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija u obrazovnom sustavu penalnih ustanova Republike Hrvatske, prema mišljenju autora rada jesu:

- Otežano usklađivanje naprednih tehnologija sa sigurnosnim zahtjevima kaznenih tijela
- Troškovi implementacije i održavanja naprednih tehnologija
- Neučinkovita uporaba tehnologije od strane stručnjaka/profesora i zatvorenika
- Strah od tehnologije i inovacija
- Nedostatak kvalitetnih interaktivnih multimedijских materijala za učenje
- Nepovoljan publicitet/ negativna percepcija javnosti prema korištenju tehnologije u kaznenim tijelima

Iako se financijska sredstva potrebna za implementaciju informacijsko- komunikacijske tehnologije u obrazovni sustav penalnih ustanova čine velikim problemom, naročito u vremenima nepovoljnih socioekonomskih uvjeta, neulaganje ili nedovoljno ulaganje u zatvorsko obrazovanje dugoročno će dovesti do velikih troškova. Ono se najprije odnosi na troškove vezane uz stope recidivizma koje će rasti ukoliko se pažnja ne pridaje obrazovanju zatvorenika. Zemlje poput Norveške i Švedske, te njihove male stope kriminalnog povrata, mogu nam poslužiti kao živi primjer i dokaz kako se uistinu isplati ulagati u obrazovne programe zatvorenika.

13. Zaključak

Zakon o izvršavanju kazne zatvora propisuje kako je zatvor odnosno kaznionica dužna organizirati osnovnoškolsko, srednjoškolsko obrazovanje, prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja zatvorenika, prema mogućnostima (Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 14/21)). Pritom je ključna riječ "prema mogućnostima" s obzirom da je izbor osposobljavanja za osnovne poslove i srednjoškolsko obrazovanje za zanimanja ograničen brojem verificiranih programa te se najčešće se radi o osposobljavanju za jednostavnija zanimanja u kojem je naglasak na praktičnom dijelu nastave (Vlada Republike Hrvatske, 2020). Prema preporukama za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja u 2020. godini, najviše nedostaje trogodišnjih strukovnih zanimanja, poput zidara, konobara, mesara (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2020). Iako su takvi i slični strukovni programi uglavnom ponuđeni zatvorskoj populaciji (Vukalović, 2020), potrebno je proširiti izbor i kvalitetu izvođenja istih, te ih uskladiti s potrebama tržišta rada, a što stoji i u jednoj od preporuka Vijeća Europe o zatvorskom obrazovanju (1989.): "Strukovno obrazovanje treba ciljati na širi razvoj individue, te uzeti u obzir trendove na tržištu rada.". S obzirom na primjedbe i preporuke samih zatvorenika u istraživanju Vukalović (2020) i Anđel (2020), te analiziranjem domaće i strane literature, u obrazovnom sustavu penalnih ustanova Republike Hrvatske potrebno je:

- 1) Proširiti spektar dostupnih obrazovnih programa
- 2) Obrazovanje izvoditi pod pokroviteljstvom vanjskih obrazovnih institucija i provoditi od strane kompetentnih stručnjaka
- 3) U većoj mjeri motivirati zatvorenike na pohađanje obrazovnih programa
- 4) Omogućiti pristup višim stupnjevima obrazovanja
- 5) Obrazovne programe uskladiti sa potrebama tržišta
- 6) Uspostavit bazu obrazovnih programa
- 7) Implementirati informacijsko- komunikacijske tehnologije u obrazovni sustav penalnih ustanova Republike Hrvatske
- 8) Modernizirati opremu, sredstva i nabaviti materijale potrebne zatvorenicima za pohađanje obrazovnih programa
- 9) Omogućiti lakši nastavak obrazovanja nakon izlaska iz zatvora/kaznionice

Iako u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora stoji kako se zatvoreniku može omogućiti stjecanje kvalifikacije u visokom obrazovanju na vlastiti trošak te ukoliko se ono može uskladiti sa

sigurnosnim razlozima (Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 14/21)), ono se u praksi gotovo pa i ne odvija- niti jedan zatvorenik nije završio visoku niti višu školu 2019. godine (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

U revidiranim preporukama Vijeća Europe o zatvorskom obrazovanju (1989.) stoji kako bi svi zatvorenici trebali imati pristup informacijskoj tehnologiji (King, 2019). Uvođenje informacijske tehnologije u Hrvatski penalni sustav unaprijedilo bi sustav zatvorskog obrazovanja omogućivši zatvorenicima online predavanja i provjere znanja, proširen doseg korekcijskih obrazovnih programa te povećanu digitalnu pismenost zatvorenika. Iako su, kako i u drugim zemljama, tako i u Hrvatskoj najveći problem uvođenja informacijske tehnologije troškovi samog uvođenja, a onda i održavanja istog, te pitanje sigurnosti, pozitivni ishodi uvođenja informacijske tehnologije nadvladavaju negativne (Tolbert i sur., 2015). Kao primjer možemo uzeti Veliku Britaniju i njen mrežni sustav SmartScreen na kojem se nalaze materijali potrebni za pojedine tečajeve, a učitelji preko njega mogu pristupiti i preuzeti planove lekcija, brošure, primjere zadataka, primjere shema rada, aktivnosti i vodiče. Učenici preko istog digitalnog sustava imaju pristup videozapisima i interaktivnom e-učenju koje objedinjuje stvarne primjere i primjenu vještina (City and Guilds, 2019). Također, Švedska računalna platforma "Net Center" putem kojeg učitelji otvaraju virtualni forum (učionicu) koji koriste za pisanje zatvorenicima, slanje materijala i poticanje u procesu učenja, te Mreža IFI- " Internet za zatvorenike" koji omogućava Norveškim zatvorenicima pristup obrazovnim programima, a koristi nastavne materijale dostupne na otvorenom internetu (Hammerschick, 2010), dobar su primjer kvalitetno organiziranih online sustava koji mogu poslužiti Hrvatskoj kao ogledan primjer obrazovanja kakvo treba biti omogućeno zatvorenicima u 21. stoljeću. Norvežani su riješili problem sigurnosti tako što su internet i web stranice koje su dostupne zatvorenicima ograničili na one kategorije koje se smatraju sigurnima (Hammerschick, 2010). Nesumnjivo je kako pohađanje obrazovnih programa utječe na stope recidivizma, te se ne može očekivati od pojedinca da bude produktivan nakon otpusta iz ustanove ukoliko ju napušta s istom razinom obrazovanja i pismenosti s kojom je ušao (Lupo, 2019). Međutim, obrazovanje u zatvoru pruža puno više od manje stope recidivizma i uručene diplome- ono kroz svoju transformativnu ulogu pospješuje socijalizaciju i samoaktualizaciju te omogućuje razumijevanje vlastite vrijednosti i potencijala samih zatvorenika (Brazzell i sur., 2009). Uz to, zatvorenici koji steknu priliku educirati se tijekom održavanja kazne zatvora imaju određenu prednost pri pronalasku zaposlenja nakon otpusta iz zatvora u usporedbi s onima koji takvu priliku nisu imali (Davis i sur., 2013).

14. Literatura

1. Anđel, L. (2020). *Iskustvo obrazovanja u penološkoj ustanovi* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Odjel Pedagogije).
2. Bender, K. (2018). *Education opportunities in prison are key to reducing crime*. <<https://www.americanprogress.org/issues/educationk12/news/2018/03/02/447321/education-opportunities-prison-key-reducing-crime>> Pristupljeno 11.5.2021.
3. Brazzell, D., Crayton, A., Mukamal, D. A., Solomon, A. L., i Lindahl, N. (2009). From the Classroom to the Community: Exploring the Role of Education during Incarceration and Reentry. *Urban Institute (NJI)*.
4. City and Guilds (2019). *Helping prisons create learning success*. <<https://www.cityandguilds.com/what-we-offer/prisons>> Pristupljeno 17.5.2021.
5. Costelloe, A. (2003). *Third level education in Irish prisons: Who participates and why?*. Open University (United Kingdom).
6. Davis, L. M., Bozick, R., Steele, J. L., Saunders, J., i Miles, J. N. (2013). Evaluating the effectiveness of correctional education: A meta-analysis of programs that provide education to incarcerated adults.
7. Eikeland, O. J., Manger, T., Asbjørnsen, A., Diseth, Å., Gunnlaugsson, H., Eriksson Gustavsson, A. L., ... i Samuelsson, S. (2009). Education in Nordic prisons: Prisoners' educational backgrounds, preferences and motivation.
8. Farley, H., i Pike, A. (2016). Engaging prisoners in education: Reducing risk and recidivism. *Advancing Corrections: Journal of the International Corrections and Prisons Association, 1*, 65-73.
9. Freedom Education Program (FEP) (bez dat.). *Pathways program*. <<http://fepps.org/programs/pathways/>> Pristupljeno 18.6.2021.
10. Gehring, T. (1995). Characteristics of correctional instruction, 1789-1875. *Journal of Correctional Education, 46*, 52-59.
11. Hall, L. L. (2015). Correctional education and recidivism: Toward a tool for reduction. *Journal of Correctional Education (1974-), 66(2)*, 4-29.
12. Hammerschick, W. (2010). Report on e-learning in European prisons- Concepts, organisation, pedagogical approaches in prison education. *Learning Infrastructure for Correctional Services, 23*, 2010.

13. Haven distribution (2018). Annual Report 2017 – 2018.
<https://www.havendistribution.org.uk/annual_report_2017.pdf> Pristupljeno 14.5.2021.
14. Hawley, J., (2012). *Prison education: Mapping of key data, Annex 4 - Case study: Strategic plan of assistance and services to prisoners*, Flanders, Belgium: European Comission.
15. Hawley, J., Murphy, I., i Souto-Otero, M. (2013). Prison education and training in Europe: Current State-of-Play and Challenges. *Birmingham: GHK*.
16. Howard, J. (1777). *The state of the prisons in England and Wales*. Warrington: William Eyres.
17. Ilić, Z., i Jovanić, G. (2011). *Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i resocijalizaciju*.
18. Ilijić, L., Pavićević, O., i Glomazić, H. (2016). Potrebe i mogućnosti obrazovanja osuđenika. *Andragoške studije, 11*, 75-93.
19. Institute for Government (IFG) (bez dat.). *Prisons*.
<<https://www.instituteforgovernment.org.uk/publication/performance-tracker-2019/prisons>> Pristupljeno 12.5.2021.
20. International Network of Penitentiary Education (2020). *Operation 'Distance Learning' in the prisons of Turnhout, Merksplas and Wortel, Northeast of Flanders*.
<<https://prison-off.com/operation-distance-learning-in-the-prisons-of-turnhout-merksplas-and-wortel-northeast-of-flanders/?lang=en>> Pristupljeno 28.6.2021.
21. Jackson, L. (2020). *Behind bars in Scandinavia, and what we can learn*.
<<https://www.abajournal.com/magazine/article/behind-bars-in-scandinavia-and-what-we-can-learn>> Pristupljeno 10.7.2021.
22. Jovanić, G., i Petrović, V. (2017). Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 16*(2).
23. Jukić, R., i Sabljo, M. (2017). Penološka andragogija- zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva, 21*(1-2 (36)), 27-36.
24. Kerr, E. (2021). *Everything You Need to Know About the Pell Grant*.
<<https://www.usnews.com/education/best-colleges/paying-for-college/articles/everything-you-need-to-know-about-the-pell-grant>> Pristupljeno 15.7.2021.

25. King, J. (2019). Review of European Prison Education Policy and Council of Europe Recommendation (89) 12 on Education in Prison. *Scotland, United Kingdom: EuroPris*.
26. Knežić, B., i Savić, M. (2013). Obrazovanje u zatvoru- od prava do realizacije. *Andragoške studije*, 99-116.
27. Kosmidou, A. (2011). Education behind bars: The case of Sweden. *Andragoške studije*, 1, 119-133.
28. Kranjčević, V. (2014). *Odgojno-obrazovni rad s odraslim osobama u penalnim ustanovama* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Osijeku Josip Juraj Strossmayer. Filozofski fakultet. Odjel pedagogije).
29. Lockwood, S., Nally, J. M., Ho, T., i Knutson, K. (2012). The effect of correctional education on postrelease employment and recidivism: A 5-year follow-up study in the state of Indiana. *Crime i delinquency*, 58(3), 380-396.
30. Lotar Rihtarić, M., Vrselja, I., i Badurina-Sertić, Đ. (2017). Individualni čimbenici zatvorenika: Što doprinosi penalnom recidivizmu?. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(3), 539-563.
31. Lupo, I. (2019). *What Are The Best Practices New York Education Programs Use Within Prison Facilities?* (Honors College Theses, Pace University in New York. Pforzheimer Honors College).
32. Maloić, S., i Brkić, G. (2019). Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava– idemo li u dobrom smjeru?. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 27(1), 100-119.
33. Magee, G. (2021). Education Reduces Recidivism. *Technium Social Science Journal*, 16, 175.
34. McGown, E. (Producent), McConnell, D. (Redatelj). (2018). Inside the World's Toughest Prisons (TV serija). Norway: The Perfect Prison?. Velika Britanija: Emporium Productions.
35. Mertanen, K., i Brunila, K. (2018). Prison Break. Education of young adults in closed prisons- building a bridge from prison to civil society?. *Education Inquiry*, 9(2), 155-171.
36. Mettill, M. (2020). *The United States Prison System*.
<<https://storymaps.arcgis.com/stories/c6ec37a0dbd2469eaa0808e843b62482>>
Pristupljeno 22.5 2021.

37. Ministry of Justice (2021). *Prison Education Statistics from April 2019 to March 2020*. <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1008850/Prisoner_Education_2019_20.pdf> Pristupljeno 14.5.2021.
38. Monteiro, A., Barros, R., i Leite, C. (2015). Lifelong learning through e-learning in european prisons: Rethinking digital and social inclusion. *INTED2015 Proceedings. Madrid: IATED*, 1038-1046.
39. Norwegian correctional service (2019). Broad Range Of Education. *Halden prison: Punishment that works- change that lasts*, 48-69 < https://haldenfengsel.no/wp-content/uploads/2020/03/Magazine_Halden_Prison_prew6-Engelsk-versjon-2018-25-.pdf> Pristupljeno 12.7.2021.
40. Novak, T. (2017). *Usporedni prikaz općih metoda tretmana zatvorenika u zemljama Europske Unije* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko-rehabilitacijski Fakultet).
41. Papaioannou, V., Anagnou, E., i Vergidis, D. (2018). Adult Inmates' Motivation for Participation in Educational Programs in Greece. *International Education Studies*, 11(6), 132-144.
42. Powers, G. (2016). *A Brief Account of the Construction, Management, and Discipline of the New York State Prison at Auburn*. UF Doubleday.
43. Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika. Narodne novine, 113/02, 14/21
44. Prison Reform Trust (2018). *Education and Work in prison*. <<http://www.prisonreformtrust.org.uk/Portals/0/Documents/Prisoner%20Information%20Pages/21%20Education%20and%20Work%20in%20prison.pdf>> Pristupljeno 10.5.2021.
45. Prisoners' Education Trust (2019). *Trustees' report and financial statements*. <<https://www.prisonerseducation.org.uk/about-us/annual-report-and-accounts/>> Pristupljeno 11.5.2021.
46. Prisoners' Education Trust (2021). Course Prospectus 2021-2022. *Start a new chapter in your life*.
47. Royer, C.E., Castro, E.L., Cortes-López, E., Gould, M.R., i Lerman, A.E. (2020). The landscape of higher education in prison 2018-2019. *Alliance for Higher Education in Prison*.

48. Sivova, A. A., Gavrikov, A. L., i Alexandrova, N. V. (2020). European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS*, 536-541.
49. Somersaari, S. (2018). *Prison education provides tools for life management*. <<https://epale.ec.europa.eu/tr/node/72904>> Pristupljeno 14.6.2021.
50. Sterbenz, C. (2014). *Why Norway's prison system is so successful*. <<https://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12>> Pristupljeno 19.5.2021.
51. Strait, A., i Eaton, S. (2017) Post-secondary education for people in prison. Social Justice Funders Opportunity Brief. Waltham, MA: The Sillerman Center
52. Szifris, K., Fox, C., i Bradbury, A. (2018). A Realist Model of Prison Education, Growth, and Desistance: A New Theory. *Journal of Prison Education and Reentry*, 5(1), 41-62.
53. The Federation of Education in Jokilaaksot (JEDU)(2020). *Piippola vocational and cultural college*. <https://www.jedu.fi/Data/content/Liitetiedostot/Kansainv%C3%A4lisyys/Kv_oppaat/JEDU%20in%20English_web.pdf> Pristupljeno 11.7.2021.
54. The Finnish Center for Artificial Intelligence (FCAI) (2020). *Access to education is a human right*. <<https://fcai.fi/news/2020/4/6/access-to-education-is-a-human-right>> Pristupljeno 11.5.2021.
55. Tolbert, M., Hudson, J., i Erwin, H. C. (2015). Educational technology in corrections. *US Department of Education. Office of Career, Technical, and Adult Education*.
56. Tønseth, C., i Bergsland, R. (2019). Prison education in Norway–The importance for work and life after release. *Cogent Education*, 6(1), 1628408.
57. Torre, M. E., i Fine, M. (2005). Bar none: Extending affirmative action to higher education in prison. *Journal of Social Issues*, 61(3), 569-594.
58. Ubah, C. B., i Robinson Jr, R. L. (2003). A grounded look at the debate over prison-based education: Optimistic theory versus pessimistic worldview. *The Prison Journal*, 83(2), 115-129.
59. Babić, V., Josipović, M., i Tomašević, G. (2006). Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 685-743.
60. Vandala, N. G. (2019). The transformative effect of correctional education: A global perspective. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1677122.

61. Vlada Republike Hrvatske (2020). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu* (KLASA: 022-03/20-07/248, URBROJ: 50301-21/21-20-4).<https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf> Pristupljeno 4.5.2021.
62. Vukalović, A. (2020). *Obrazovanje u zatvoru- iskustva bivših zatvorenika* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Rijeci. Filozofski fakultet. Odjel Pedagogije).
63. World Prison Brief (WPB) (2020). *World Prison Brief data: Norway*. <<https://www.prisonstudies.org/country/norway>> Pristupljeno 12.5.2021
64. World Prison Brief (WPB) (2020). *World Prison Brief data: Finland*. <<https://www.prisonstudies.org/country/finland>> Pristupljeno 13.7.2021.
65. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Narodne novine, 128/99, 55/00, 50/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19